

Bilgi, Bilim ve İletişim

Knowledge, Science and Communication

Emel ÖZTÜRK KARAGÖZ

Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Özet

Bu makalede iletişimin bilimsel kimliğinin dayanakları epistemolojik ve metodolojik tartışmalar bağlamında analiz edilmektedir. Bu amaçla öncelikle bilme ihtiyacının sebeplerinden başlayarak, bilgi türleri ele alınmakta ve doğru bilgi sorunsalı irdelenmektedir. Arkasından doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin realite-ler bağlamında tanımlaması yapılmakta ve konuya ilişkin metodolojik yaklaşımlar genel hatlarıyla tartışılmaktadır. Her iki bilim alanının ortak ve farklı metodolojik özellikleri belirlendikten sonra bunların iletişimle ilişkisi sergilenmeye çalışılmaktadır. Sonuçta, iletişimin inter-disipliner bilimsel alt yapısının temel dayanaklarını metodolojik yaklaşımlar bağlamında ortaya koymak, iletişimin doğa bilimleri ve sosyal bilimler ile olan çoklu etkileşimini tartışmak hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: *İletişim, bilim, bilgi, sosyal bilim, doğa bilimi, yöntem.*

Abstract

The aim of this paper is, analyzing the scientific identity of communication with aspect of epistemological and methodological discussions. According to this aim, the kinds of knowledge and the question of true knowledge will be examined. And then, social and positive sciences will be defined through the context of realities and will be discussed according to the methodological approach. The relation between communication and, social and positive sciences will be tried to display after determining the common and the different methodological characteristics of them. As a result the inter-diciplinary of communication will be tried to shown according to the methodological approach, and the inter-activity of communication between positive and social sciences will be discussed.

Keywords: *Communication, science, knowledge, social science, positive science, method.*

1. Giriş
2. Bilgi -Bilim. Bilimde Yöntem. Doğa Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayrımı
 - 2.1 Bilgi Edinmenin Neden ve Amacı: Yaşamı Sürdürmek ve Merak
 - 2.2 Aslına Uygun Bilgi Edinme
 - 2.2.1. Aslına Uygun Bilgi Elde Etmede "Anlama" Olgusu: Weber'de Sosyal Olayları Anlama Yöntemi ve Bu Yöntemin İletişime Yansımaları
 - 2.2.2. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Felsefenin Yeri
 - 2.2.3. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Yöntem Farklılıkları
 - 2.2.4. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Yöntemin Önemi
 - 2.3. Bilgi Edinme Sürecinde Bilimsel Bilgiye Geçiş
 - 2.3.1. Bilginin Türleri
 - 2.3.1.1. Gündelik Bilgi
 - 2.3.1.1.1. Gündelik Bilgiye Dayalı Uygulamalar ve Bu Bağlamda İletişimcilik Eğilimleri
 - 2.3.1.2. Bilimsel Bilgi
 - 2.3.1.2.1. Doğaya İlişkin Bilimsel Bilgi-Doğa Bilimleri
 - 2.3.1.2.2. Toplumsal Yaşama İlişkin Bilimsel Bilgi-Sosyal Bilimler
 - 2.3.1.2.2.1. Sosyal Bilimlerin Özellikleri
 - 2.3.1.2.2.2. Sosyal Bilimler ve İletişim
 - 2.3.1.3. Felsefi Bilgi:
 - 2.3.1.3.1. Mitolojik Düşünceden Felsefeye Geçiş
 - 2.3.1.3.2. Felsefeden Bilime Geçiş
 - 2.4. Matematik ve Matematiğin Bilimsel Alandaki Konumu
3. Bilimsel Zihniyet: Bilimin, Matematiğin Verilerine Sadık Tutum
4. Sonuç: İletişim, Bilimsellik ve Bilimsel Zihniyet

1. Giriş

İletişim çağı ve bilgi çağı denilen dönemlerin içinden geçmekteyiz. İnsanın kendindeki akıl ve ifade özelliği yetisine bağlı olarak bilgi elde etmesi adeta onun "yazgısıdır". İnsan, bir anlamda bilgi edinmeye programlanmıştır. İletişim çağında bilgi edinme sürecinde kitle iletişim araçlarının büyük etkisi olduğunu bilmekteyiz. Kitle iletişim araçları o denli bizleri yönlendirmektedir ki doğru bilgiye ve gerçeğe ulaşma önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Amaç doğru bilgiye ulaşmaktır; ancak aslına uygun doğru bilgiye ulaşılmasında değişik manipülasyonlarla karşı karşıya kalınabilmektedir. Özellikle sosyal bilimler alanında, topluma ilişkin bilgi edinme sürecinde çeşitli yönlendirmeler gündeme gelmektedir. Karteller, tröstler, uluslararası sermaye grupları, egemen oldukları güçlü medya kuruluşlarıyla kendi ekonomik çıkarlarına hizmet edici bilgilenme serüvenine mi bizleri itmektelerdir? (Topuz 1989)

Oysa doğruyu, hakikati bilmek isteriz ve bu hakikati diğerlerine aktarmayı arzularız (Hume 1961). İnsan onuruna yakışanı da budur. Bilgiyi aktarma iletişim olayıdır. O halde iletişimin esasında doğruları aktarmak ana ilke olmalıdır. Doğrular bilimsel süreçlerin getirdiği olgulardır. İletişimle uğraşanlar, doğru bilgiyi aktarmakla yükümlüdürler. Bilimsel etiğin gereğidir böyle bir tutum. İnsanlara, kitlelere doğruyu anlatmak etik bir zorunluluk olduğu kadar, ulusal ve evrensel gelişim, değişim ve çağdaşlaşma açısından da gereklidir.

Bilime, düşünceye, felsefeye itibar etmeyen iletişim tutucu güçlerin de tutsağı haline gelir. Tutucu, karanlık güçler topluları karanlıklara iterler. Aydınlanma Çağı'ndan geçmeyen ülkemiz açısından bilimsel verilere, yüksek değerlere ve ileri kültüre dayalı iletişim daha da önem kazanmaktadır.

Kitlelerin "sabun köpüğü" dizilerden, "vur-kır" edebiyatından, yüzeysellikten, bilinçsiz tüketim toplumu eğiliminden kurutulabilmesi de, bilime, felsefeye, sosyal bilimlerin verilerine dayalı iletişim anlayışından geçmektedir.

İletişim bilim mi, sanat mı, teknik mi? Belki de iletişim hakikati, doğruyu aktarma, anlatma sanat ve tekniğidir. İletişimin XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önem kazanmasına paralel olarak sıklıkla bu soru ve sorunsallar gündeme gelmektedir. Üniversitelerde İletişim Bilimleri adı altında fakülteler de kuruldu. Bunun ardında iletişim olayının bilimsel temellere dayandırılması kaygısının yattığını düşünmekteyiz. Çağımızın insanının bilimden dayanak ve destek alması kadar doğal ve gerekli bir şey olamaz. Çünkü doğru bilgiyi ancak bilim ve bilimsel yöntemler yakalayabilir.

Neden bilgi, neden bilim, neden her alanda ve özellikle çağımızın en güçlü sosyal olaylarından ve olgularından biri konumundaki iletişimde bilimsel destek ve dayanak?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, insanoğlunun bu dünyadaki temel "yazgısı" belki de evreni anlama ve kavrama sürecidir. Aklı ve deneyleriyle evreni kavrama, anlama ve değerlendirme sürecine bilinçlendiği ilk çağlardan itibaren giren insan, bu sayede yaşamını sürdürebilmektedir.

Evren iki yapı içerisinde karşımıza gelmektedir: Doğal yapı ve sosyal yapı.

30

Sosyal yapı fizik görünüm içerisindeki doğal yapının içerisinde oluşmaktadır. Oluşumunda da fizik öğeler ilk görünüm olarak karşımıza gelirler. Sosyal ilişkiler eti ve kemiğiyle somut mahiyetteki, fizik özellikleri içeren insanın eseridir. Ancak sosyal ilişkilerin ve de insanın bir başka konumu vardır ki, fizik yapıyı bir anlamda aşmaktadır. İnsanoğlunun kültüre ilişkin ürettiği, yarattığı nesnelere manevi görünüşleri de içermektedir. Kültür olgusu somut fiziksel özellikleri aşmakta, insana yaratıcı bir özellik kazandırmaktadır. Fizik veriler, doğal belirlemeler, determinizm (Akarsu 1985) içerisinde çıkan ve orada yaşayan insan, yaratmış olduğu kültürle manevi bir alan oluşturmaktadır. Sosyal ilişkiler içerisinde oluşan bu manevi alan farklı görünüşler sunduğu kadar, değişik yöntemleri de içermektedir. Kuşku yoktur ki fizik ortamdan geldiği için, doğa bilimlerinin yöntemleri de, oraya egemen olan determinizm de sosyal alanda mevcuttur. Ancak, insan eserinin ve onun özgür alanının ürünü olan kültür, manevi değerlerin gerek üretilmesinde, gerek yapısal özelliğinde farklı yöntembilimsel öğelerle karşımıza gelecektir.

Yukarıda belirttiğimiz doğal ve sosyal, tarihsel yapı içerisinde iletişim olayını yaşamaktayız. Her iki yapıyı, onlara egemen olan yöntemleri bilmediğimiz taktirde iletişimi yerli yerine oturtamadığımız gibi, irrasyonel, mantık dışı yaklaşımlarla kitleleri tehlikeli serüvenlere de sürükleyebiliriz. İrrasyonel, mantıksızlık bizi bilimden uzaklaştırır. Bilimden uzaklaşma yanlışlara, aymazlıklara götürür bizi. Yanlışlıklar, aymazlık tehlikeli sonuçlara yol açar, bizi insanlıktan uzaklaştırır. Diğer mahluklar için böyle bir sorun yoktur ama Sartre'in da dediği gibi, akıl ve vicdan sahibi insan kendinden ve çağından sorumludur. (Sartre 1993: 65) Sorumluluk bilimsel veriler ve ahlaki değerler kriterine göre gündeme gelir. Bilimsel bilgi ve felsefenin ele aldığı etik değer, ahlak sorumluluğumuzun temel dayanaklarıdır. Kitleleri yönlendiren iletişim alanında bu tür sorumluluk çok daha büyük bir önem arz etmektedir.

Çalışmamızda önce bilme ihtiyacının nedenlerine girip, bilimsel bilginin önemini vurgulayacağız. Arkasından doğru bilgi sorunsalını ele alacağız ve devamında da doğa bilimleri-sosyal bilimler ayrımını yapacağız. Her iki bilim alanın ortak ve farklı yöntem özelliklerini belirttikten sonra, bunların iletişimle olan ilişkilerini sergilemeye çalışacağız.

2. Bilgi-Bilim. Bilimde Yöntem. Doğa Bilimleri - Sosyal Bilimler Ayrımı

Aklı, bilinç ve vicdan sahibi insan, maddi ve anlamsal, manevi kimliğiyle varoluşu tanıma konumundadır. Hayvanlardan farklı olarak, insanoğlu yaşadığı bu

evreni içgüdülerinin dışında aklıyla tanır. Tanınması da doğru bilgi edinmesine bağlıdır. Yaşamını ancak bu şekilde sürdürebilir, merakını giderebilir. Demek ki insanın bilgi edinmesinin aslında temelde iki neden ve amacı vardır: Yaşamını sürdürmek, merakını gidermek.

2.1. Bilgi Edinmenin Nedeni ve Amacı: Yaşamı Sürdürmek ve Merak

İnsanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için doğayı, varoluşu, doğal ve sosyal yaşamı tanıması gerekmektedir. İhtiyaçların sonsuz olması, bunun karşısında dünya nimetlerinin kıt, nisbi kıt, alternatif kıt olması ihtiyaçların giderilmesi açısından evreni tanımayı zorunlu kılmaktadır. İhtiyaçlarımızı optimal düzeyde karşılamayı başarabildiğimiz taktirde yaşamımızı sürdürebiliriz. (Özgüven 1995: 1-9)

Öte yandan doğa zaman zaman haşin ve acımasız bir kimlikle karşımıza gelmektedir. Onu tanımadığımız taktirde bu ezici gücün karşısında yok oluruz. Onu tanıdığımız taktirdedir ki, ondan yararlanabiliriz, onu ehlileştiririz. Böylelikle bizi ezmesinin, yok etmesinin önüne geçebiliriz. Bilme sürecine girmemiz aynı zamanda doğa karşısında özgürleşme sürecine girme olayıdır. Bilen insan özgürdür. İnsan ancak çevresini tanıdıkça özgürleşir, kendine güvenmeye başlar. Özgür insan özgür seçimler yapar, bilinci de özgürleşir. Özgür bilinç özgür eylemler ortaya koyar. (Öktem 1975)

Kuşkusuz insan önce yaşamak için bilgi edinmek istemektedir. Daha sonra bilmek için bilgi peşinde koşmaktadır. Yaşam sürdürülebilirse merak gündeme gelebilir.

Yöntem bu tanıma serüvenidir, tanımının "silahıdır." Evreni, doğayı, toplumu, diğerlerini nasıl tanıyacağım? Nesnelerin aslına uygun bilgiyi hangi yollarla elde edebilirim?

Aklı sorgulayıcıdır, anlayıp kavramak ister. Anlayıp kavrama sürecinde ayrıca derine inmeyi de arzular. Derine inme arzusu felsefi bilinçlenmeyi getirir. İnsan aklı ve bilinci sadece görünenle, somutla yetinmez. İnsanoğlu çağlar boyunca elle tutulan, gözle görülen realitenin özünü araştırma tutkusu içerisinde olmuştur (Hume 86-2).

Somut olarak evreni anlayıp kavrama fiziki ve maddi bir süreçtir. Yukarıda belirttiğimiz gibi insanoğlu bununla yetinmez derine inmek ister, çünkü onda metafizik bilinç vardır. İşte bu noktada felsefe gündeme gelir.

2.2. Aslına Uygun Bilgi Edinme

Aslına uygun bilgi denildiğinde kastedilen doğru bilgi, hakikattir. O halde yöntem hakikate ulaşma yolu olacaktır.

Deneyler, araştırmalar, gözlemler yapılır, üzerinde tartışmalar açılır ve bir sonuca ulaşılır. Hakikate, doğru bilgiye ulaşmak hedefiyle gerçekleştirilen değişik yöntemler vardır. Hemen başta belirtmek gerekir ki, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin yöntemlerinde kesişmeler olduğu kadar farklılıklar da vardır. Değişik yöntemlerin neler olduğunu, mahiyetini, yapısını inceleyen çalışma alanına yöntembilim, metodoloji denmektedir (Bayraktaroğlu ve Yıldırım 2004: 13-1). Varoluşun değişik görünümüne bağlı olarak değişik yöntemlerle karşılaşmaktayız. Yukarıda belirttiğimiz gibi, doğaya ilişkin alanlarda somut, maddi, deneye bağlı olarak değişik yöntemlerle karşılaşırken, sosyo-moral alanda aynı yöntemlere ilave yöntemler gerekebilir. Örneğin 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başında yaşamış bir sosyolog olan Max Weber'in "anlama" olgusu bu duruma verilebilecek güzel bir örnektir (Karagöz 2003: 125-104). Bu bakımdan burada kısaca değinmek sanırız yerinde olacaktır.

2.2.1 Aslına Uygun Bilgi Elde Etmede "Anlama" Olgusu: Weber'de Sosyal Olayları Anlama Yöntemi ve Bu Yöntemin İletişime Yansımaları

Max Weber, öncelikle çağının hakim anlayışı olan, "salt pozitivist" bakış açısı ile sosyal olay ve olguları inceleme ve irdeleme anlayışından farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Dolayısıyla Weber, çağının ağırlıklı olarak hakim anlayışı olan katı pozitivist bütünüyle kapılmayıp, onun yerine alternatif ve özgün bir bakış açısı geliştirmeyi başarmıştır (Weber 1994: 29-30).

Weber, doğa alanı ile sosyo-moral alanı birbirinden ayrı iki alan olarak görmüş, dolayısıyla her iki alan üzerinde bilimsel bilgi elde etme yöntem ve yaklaşımının farklı özellikler göstermesi gerektiğini vurgulamıştır. Weber doğa bilimlerine ilişkin sahayı doğal gerçeklik alanı, sosyo-moral bilimlere ait alanı ise insana ait gerçeklik alanı olarak kabul eden görüşler ileri süren Dilthey, H. Rickert gibi düşünürlere katılmıştır (Özlem 2000:12). Doğal gerçeklik alanı Weber'e göre her zaman kendi kendisini tekrar eden "genel-geçer" yasalara sahiptir. Dolayısıyla bu alan üzerinde araştırma yapan bilim adamının işi öncelikle gözlem ve deneye dayanarak, olaylar ve olgular arasındaki nedensellik bağına iyi kurarak her zaman aynı şekilde kendi kendini tekrar eden genel-geçer kuralları bulmaktır. Bu aynı zamanda pozitivist bir yaklaşımın zorunluluğunu da ortaya koyar. Çünkü bu alanda her şey somuttur. Elle tutulabilir, gözle görülebilir, dolayısıyla gerektiğinde laboratuvara sokularak incelenebilir. Burada yapılan işlem doğadaki olay ve olguları inceledikten sonra elde edilen sonuca dayanarak bir açıklamaya gitmektir. Olay ve olgunun özünü, mahiyetini anlamaya lüzum ve gerek yoktur. Zira amaç, doğanın kanun ve kurallarını keşfetmek ve gerektiğinde insanlığın yararı için kullanmaktır (Karagöz 2003: 59-57).

Ancak sosyal olgu ve olayları incelemeye girişen bir bilim insanının yaklaşımı biraz daha farklı olacaktır. Zira, Weber'in insana ait gerçeklik alanı olarak kabul ettiği, sosyal alan ona göre herşeyden önce soyut bir karakter gösterir. İşin asıl zorluğu da burada kendisini göstermeye başlar. Bu alandaki olgu ve olaylar normal

şartlarda her zaman aynı şekilde kendi kendisini tekrar eden kanunlara sahip değildir. Sosyal olgu ve olaylar zamana, çağa, her toplumun kültürel birikimine, dünyayı algılayış biçimine, sahip olduğu dini inanç biçimine kadar birçok faktörün etkisiyle değişken özellik gösterir. Üzerinde çalışılan alan son derece dinamik ve kaygan bir zemin üzerindedir ve beklenmedik yönere meyletmek dahi mümkün olabilir. Dolayısıyla bilim yapacağım diye, sadece somut nitelik gösteren doğabilimleri alanının en temel yöntemi olan pozitivist yaklaşıma dayanarak bilimsel bilgi elde etmeye çalışmak Weber'e göre beyhude bir çabadır. Ama elbette bilim yapılabilmesi için pozitivist yaklaşımın tamamen gözden çıkarılması da mümkün değildir. Çünkü gözlem, deney gibi pozitivistimin önemli enstrumanlarının da kullanılması şarttır. Bunları göz ardı edersek bilimsel bilgiden uzaklaşıp sadece felsefi bir bakış açısı çizme riski de vardır (Özlem 1999: 101-92).

Weber'e göre eğer toplum bilim (sosyoloji) diye bir şeyin varolduğu iddia ediliyorsa, hem pozitivist hem de idealist unsurları mecz eden, aynı pota içinde eriten bir bakış açısının temel alındığı bir metot kullanmak gereklidir. Bu bağlamda Weber'e göre, sosyo-moral alanda araştırma yapan bir bilim insanı, her zaman her çağda aynı şekilde tekrarlayan kurallar ve kanunlar keşfedip topluma hakim olmak veya sosyal alandaki patolojik unsurları tedavi etmeye çalışmak yerine sosyal olgu ve olayların temelindeki itici gücü, saiki anlamaya yönelmelidir. Bu da Weber'e göre ancak toplumdaki bireyin eylemini incelemekle olabilir. Sosyolojik bir çalışma yapmanın en temel unsuru bireyin eylemini baz almaktır. Sosyal olgu ve olayların yaratıcısı bireydir. Bireyin eylemini laboratuvara sokup sadece açıklamak yetersizdir. Aynı zamanda anlamaya da çalışmak zorunludur. Özetle sosyal olgu ve olayları inceleyen bilim insanı toplumsal alanın soyut niteliğini gözden kaçırmamalıdır.

Görüldüğü üzere Weber sosyo-moral alanda bilimsel bilgi, aslına uygun bilgi elde etme sorusuna farklı bir bakış açısı ile yaklaşmakta, alternatif bir yöntem ortaya koymaktadır. Weber'in görüşleri tartışılabilir, kabul edilebilir veya reddedilebilir. Ancak kanımızca, sosyo-moral alanın doğa alanından farklılığının altını belirgin bir şekilde çizmesinden dolayı sosyal bilimlerde metot tartışmalarına önemli katkılar sağladığı şüphesizdir. İşte aslına uygun bilgi elde etme sürecinde bu yaklaşıma dikkat edilmelidir.

Ancak yine de unutmamak gerekir ki somut gözlem her alanda, yöntem-bilim açısından ilk aşamadır. Gözleme dayalı verilerle deneye gidilir, analizler yapılır, aklın süzgecinden geçirilmek suretiyle irdeleme sürecine girilir, böylece sonuca ulaşırlar ve bilgi elde edilir.

Weber'in yöntemine iletişimci gözlüğüyle bakıldığında aşağıdaki hususları gündeme getirebiliriz:

-İletişimci hedef kitleyi, mesajı aktardığı insanları araştırma ve anketlerle somut bir biçimde gözlemleyecek. Bu gözlemlerde, doğa bilimlerinin yöntemi ve matematik öncülleri, kuramları kullanacaktır.

-Daha sonra kitleyi oluşturan insanları anlamaya çalışacaktır. İnsanlar, doğaları itibarıyla bütünsel olarak ve her daim rasyonel mahluklar değildir. Bu nedenle onları doğa bilimlerinin nesnesi gibi analize tabi tutamayız. Bu bakımdan iletişimci olarak öncelikle hedef kitemizi anlamaya çalışmalı ve bu bağlamda bireylerdeki irrasyonel öğeleri gözlemlemeliyiz.

Bu noktada doğa bilimlerinin metodolojiden sosyal bilimlere, felsefeye geçeceğimiz. Unutmamak gerekir ki, psikoloji, tarih, sosyoloji, kitle psikolojisi, kişilerarası iletişim ve dilbilimi gibi sosyal bilimler, bu bağlamda bize ışık tutacaktır. Zira bu disiplinler sayesinde iletişim, sanat ve teknoloji bilimsel temellere oturabilir.

2.2.2. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Felsefenin Yeri

Metodolojinin bir başka adı da "bilimsel felsefedir". Bu deyim kanımızca yerinde kullanılmıştır. Felsefedir, çünkü hakikatin araştırılmasını içermektedir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunun derinlemesine araştırılması, salt hakikate ulaşıp ulaşılamayacağına incelenmesi felsefenin ilgi alanı içerisine girmektedir. Bilimsel felsefe derken bilime ilişkin felsefe kastedilmektedir. Yapılan çalışma, bilimin felsefi açıdan irdelenmesidir. Bu tür bir çalışma sağlıklı bilgiye ulaşmak için nasıl bir muhakeme yöntemi izlenmesi gerektiği sorununu da ele almaktadır. İnsan, bilim alanında, doğru bilgiye ulaşma sürecinde ne tür bir araştırma yapmalı, nasıl bir tutum benimsemelidir?

Öte yandan felsefenin aksiyoloji (değer öğretisi) (Bolay 1999: 92) bölümü etik değer kavramını irdelemektedir. Ahlak nedir, ahlaksal ilkeler göreceli midir gibi sorunsallar aksiyolojinin inceleme alanı içerisindedir.

2.2.3. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Yöntem Farklılıkları

Yöntem her bilgi alanında mevcuttur. Fizik, kimya, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, tarih gibi her bilim alanında yöntemler vardır. Her bilim kendi inceleme alanı içerisinde, doğru bilginin nasıl elde edilebileceğine ilişkin yöntemler geliştirmiştir. O halde her bilgi alanı kendi mahiyetine uygun belli bir mantığa dayalı yöntemler izlemektedir. O mantığa girmeden o alanda doğru bilgi elde etmek olanaksızdır. Bağlı olunan mantık, o bilgi alanının doğasına uygun olacaktır. Örneğin pozitif verilere dayanmayan, maddi olmayan yöntemleri doğa bilimlerinde uygulamak sözkonusu olamaz, çünkü doğanın yapısı somuttur, maddidir. Ama örneğin hukukta kurala bağlı, normatif bir yöntem önem kazanır. Çünkü hukuk insanın koymuş olduğu kurallara dayalı bir bilgi alanıdır (Aral 1999: 7-1-2).

Doğada insan iradesi yoktur. Doğa klasik bilim anlayışının bakış açısına göre, insan iradesinin dışında oluşmuş birtakım genel geçer kurallara göre hareket eden, sistemli bir düzenden oluşmuştur. Bu anlayışa göre doğada her şey, normal şartlarda, aynı şekilde, düzenli olarak belli kurallar çerçevesinden çıkmadan devinimini sürdürür. Bu genel geçer kurallar insan iradesi dışında oluşmuştur. Bu somut,

maddi düzen belki kendisel olarak oluşmuştur. Belki de bir yaratıcı tarafından kuralları belirlenmiştir. Benimsenen paradigmaya göre doğanın mahiyetini, oluşumunu farklı şekillerde açıklayabiliriz. Ama burada bizim için önemli olan, doğa kurallarının ne şekilde olmuş veya oluşturulmuş olduğu değildir. Burada bizim için önemli olan doğa kurallarının insan iradesi dışında işleyen bir sistem içinde hareket ediyor olmasıdır. Dolayısı ile bu alanda doğru bilgiye ulaşma yöntemi, öncelikle genel geçer nitelikteki kurallara dayalı, her zaman aynı şekilde hareket eden bu düzenin kurallarını keşfetme, öğrenme amacını taşımalıdır. Ancak aynı mantığı insan iradesinin işin içinde olduğu alanlarda sürdürmek bizi doğruya, hakikate değil, dar kalıplar içine sıkışmış sığ ve hatalı bir bakış açısının sonucu olan yanlışlara götürür.

Yukarıda örnek olarak kullandığımız hukuk bu durumu açıklamak için oldukça uygundur. Hukuka baktığımızda kurala bağlı normatif bir yöntemin önem kazandığını görmekteyiz (Aral 1999: 44). Ancak hukuk insanın dışında, kendisel olarak oluşmuş birtakım genel geçer kurallara dayalı bir bilgi alanı değildir. Aksine, bizatihi hukuk tamamen insan iradesinin ürünüdür. Hukuk kuralları deyince, insanın kendi yarattığı ve kendisini tabi kıldığı, bir başka deyişle hem kendi yarattığı hem de içinde yaşadığı kurallar kastedilmektedir. Öyleyse bu alanda doğa alanında kullandığımız yöntemler ve bakış açısı ile hareket etme arzusu veya eylemi doğru bir sonuca ulaştırma konusunda uygun olmayacaktır.

Her bilgi alanının farklı bir doğası, yapısı, tabiatı vardır ki, buna nesnelerin doğası varoluşun mahiyeti (tabiat-ı eşya) denmektedir (Can 2002: 179-180). Nesnelerin doğası belli bir varoluş biçiminin kendisel özelliklerinin tümüdür. Örneğin bir canlı varoluş biçimi olan insan maddi ve manevi konumuyla bir bütündür. İnsanın maddi ve manevi varlığı, toplumsal hayvan (zoon politicon) olması, somut ihtiyaçları, soyut konumu, onun yapısını, mahiyetini, "nesnenin doğasını" ortaya koyar. Bilimsel açıdan insanı ele alıp incelediğimizde tüm bu yapısal özellikleri gözönünde bulunduramaz zorunludur. Aksi takdirde yanlış sonuçlara ulaşırız. Yanlış sonuç yanlış bilgi demektir. Yanlış bilgi, yanlış yaklaşım, yanlış değerlendirmelere bizi götürür. Böylelikle yanlış bir mantık içerisinde çözümler üretmeye çalışırız.

Demek ki, aslına uygun bilgi elde etme sürecinde bilgi alanının mahiyetine göre, farklı mantıksal yaklaşımlar ve yöntemler gündeme gelmektedir. Felsefi bakış açısından doğanın determinizmine ve insan iradesinin konumuna göre, farklı mantık ve yöntem, bilgi elde etme sürecinde vurgulanması gerekli olan olgulardır. Farklı mantıklar olabilir ama mantık temel dayanaktır.

2.2.4. Aslına Uygun Bilgi Edinmede Yöntemin Önemi

Elle tutulan, gözle görülen, somut bir şekilde algılanan herşey gerçektir (realite). Varoluşu belirgindir, yok olduğunu söylemek olanaksızdır. Örneğin güneş varolan bir gerçektir, gökyüzündedir.

Güneşin doğudan doğup batıdan battığı, doğudan batıya hareket ettiği de bir gerçektir. Gün boyu hareket etmektedir. Onun hareket ettiğini, gözle görmemiz, algılanış biçimi açısından bir gerçektir. Ama aslında güneş harekete etmemektedir, aksine o sabittir. Dünya güneşin etrafından dönmekte, hareket etmektedir. Aslına uygun gerçek bu ikinci olgudur. Aslına uygun gerçek hakikati ifade eder. Görünümün somut gerçeği aslında gerçeklik, hakikat değildir. Hakikat-gerçek ayırımını açıklamak için verilecek en güzel örnek güneş-dünya ilişkisidir.

Gerçek-hakikat ilişkisi üzerine verilebilecek bir başka önemli örnek rüyalardır. Rüyada bazı şeyleri görürüz. Rüya görmemiz hem bir gerçek, hem de hakikattir. Ancak rüyaların içeriği gerçek olmakla birlikte hakikat değildir. Gökyüzünde uçarız, denizin üstünde yürürüz. Bunları görmemiz gerçektir. Ama hakikatte bu olaylar olmamıştır, yaşanmamıştır, yaşanmayacaktır.

Metot ve mantık, her şeyden önce bizi yanılgılardan arındıracak, arkasından gerçekle hakikat arasındaki ayırımı ortaya koyacaktır. Hakiki bilgiye ulaştırma operasyonu, mantığın temel işlevidir. Hakikate ulaşmak bir insanlık idealidir.

Mantık bazı kurallar, yöntemler ve süreçlerle bizi hakikati bulma, yukarıda sözünü ettiğimiz insanlık idealine ulaştırma aracıdır. Başka bir anlatımla mantık hakikati bulma koşullarını belirler.

2.3. Bilgi Edinme Sürecinde Bilimsel Bilgiye Geçiş

Bir önceki paragraflarda açıklamaya çalıştığımız bilgi edinme mantığı ve süreci bilimsel bilgiye ulaştırma çabasına kapı açmaktadır. Ne tür bilgiler vardır? Hangi tür bilgiler bilimseldir? Varoluşu tanımada sadece bilimsel bilgiler mi bize rehber olacaktır? Bilimsel bilgileri elde ederken, matematik ve felsefe gibi bilim üstü bilgiler de bizi doğrulara götürebilir mi?

2.3.1. Bilginin Türleri

Üç tür bilgiden söz edilmektedir: Gündelik Bilgi (adi bilgi), Bilimsel Bilgi ve Felsefi Bilgi (Öktem ve Türkbağ 2001: 15-19). Bir de bilim üstü konumda olan matematik vardır. Bizim doğru bilgiye ulaşmamız matematik sayesinde olanaklıdır.

Bilimsel bilgi kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Doğaya İlişkin Bilimsel Bilgi ve Toplumsal Yaşama İlişkin Bilimsel Bilgi. Genel olarak bunlardan birincisine doğa bilimleri, ikincisine de sosyal bilimler adı verilmektedir. Sosyal bilimleri bazı düşünürler kültür bilimleri diye de adlandırmaktadırla. (Habermas 1998: 107).

Sosyal Bilimler-Doğa Bilimleri ayırımı yöntemde bazı sorunları gündeme getiriyor. Her iki bilim alanının ortak yöntemleri olduğu kuşku götürmez, ancak metodolojik açıdan sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden farklı görünüşleri vardır. Bu farklılıklara da ilgili bölümde değineceğiz.

Şimdi bilgi türlerini ve arkasından matematiğin konumunu teker teker ele alalım.

2.3.1.1. Gündelik Bilgi

Bilim bilgidir, ancak her bilgi bilim değildir. Bilimde ön aşama gündelik bilgi evresidir.

Gündelik bilgi, bilimsel formasyon almayanların günlük yaşam deneyimleri içerisinde gördükleri, algıladıkları realitenin, görünenin, duyuların yani çıplak gerçeğin bilgisidir. Hayvan, ilkel insan, küçük çocuk bu bilgi ile yetinir.

Bir başka deyişle gündelik bilgi bilimsel bir disiplin altında elde edilmemiş olmayıp, insanların sadece duyum verilerine ve düşüncelerine dayanan bilgi türüdür. Gelişi güzel, pratik yaşamın gereksinimlerine göre elde edilen bu bilgiler değişkendir, sübjektiftir. Bu bilgiler görecelidir, kapma yoluya elde edildiklerinden ve dağınık olduklarından sistemleşmemiştir. Realitede varolan bu bilgiler gerçeği de yansıtabilir, ama genellikle güvenilir değildirler. Gündelik bilgi yanlışlığı kanıtlanmadığı sürece doğru kabul edilebilir, ama unutmamak gerekir ki doğrulukları rastlantısaldir. Rastlantılar bu tür bir doğruyu getirmiştir, yoksa sistemli ve bilinçli bir araştırma sürecinin sonucu değildirler.

Hayvan, ilkel insan, çocuk; suyu, havayı tanır ancak onların kimyasal, fiziksel özellikleri üzerinde kafa yormaz. Oysa, bilime yönelen insan, aklını kullanan kişi, bilim insanı bu elemanların kimyasal ve fiziksel özelliklerini sorgular.

Gündelik bilgiyi küçümsemiyoruz. Zira gündelik bilgiler sistemiyle biyolojik varlığımızı korur ve geliştiririz. Gereksinimlerimizi gündelik bilginin verileriyle karşılar, tehlikeler karşısında bu bilgilerle mücadelemizi yaparız. Geçmişin getirdiği gündelik bilgilerle geleceğimizi yönlendiririz. Gündelik bilgiler, insanda mevcut olan merak duygusunu da belli oranda tatmin eder. Bu oranla yetinmeyen insan ise bilimsel bilgi aşamasına gelir.

Çocuklarda, hayvanlarda, ilkel insanda doğayı ve toplumu tanıma bu tür bilgiler yardımıyla olur. Bunların bilgi ölçütleri basit algılar, duyumlar, anılar, hayal etme gibi öğelere dayanmaktadır. Soğuk-sıcak karşısındaki reaksiyon, tehlikeden kaçış, daha önce yaşanmış olayların getirdiği basit deneyimler gibi günlük yaşamın olay ve olgularına dayalı bulunan bu bilgiler her zaman doğru olamaz. Doğru olanlar yaşam mücadelesinde yararlıdır. Nitekim köy ve kasabalardaki yaşlı bilgiler doğru gündelik bilgi üzerine yaşam felsefelerini kurarak yol gösterici, rehber olmuşlardır.

2.3.1.1.1. Gündelik Bilgiye Dayalı Uygulamalar ve Bu Bağlamda İletişimcilik Eğilimleri

Daha önce belirttiğimiz üzere içinde yaşadığımız çağı "İletişim Çağı" olarak

nitelendirmek yaygın bir eğilimdir. Birçok sosyal bilimci XXI. yüzyılı "İletişim Çağı" olarak kabul etmiş ve "İletişim Çağı"na özelliğini veren kitle iletişim araçlarının dünya üzerindeki ağının aynı zamanda bu çağı "Bilgi Çağı" haline getireceğini vurgulamıştır. Ancak kitle iletişim araçlarının günümüz dünyasında teknolojinin baş döndürücü hızına koşut olarak gelişen, büyüyen etkinliği her anlamda içinde yaşadığımız çağı "Bilgi Çağı" haline getirmeyebilir. Tam aksine kendi içinde bütünlüğü olmayan, dolayısıyla anlam içermeyen, işe yaramayan bilgi parçacıklarının esiri olmayı sağlayabilir. Bireylerin anlamlı - anlamsız, faydalı - faydasız, gerekli - gereksiz her türlü bilgi parçacıklarının bombardımanına tutulduğu günümüz dünyasında bireylere empoze edilen, bireyleri manüple etmeyi amaçlayan veya bireylerin sanal ile gerçeklik arasındaki ayrımı yitirmelerine sebep olan her türlü mesaj aktarımını toptan, insanları aydınlatan "bilgi" sıfatına sokmak sanırız hatalı bir tutum olacaktır.

Bireyleri sürekli olarak uyaran, "bilgilendiren" bilgi parçacıklarını İngilizce'deki "information" kelimesi ile tanımlamak, bilgiyi ise "knowledge" kelimesinin anlamsal bütünlüğü içinde kavrayıp kullanmak daha rasyonel bir tutum olacaktır. Zira, information kelimesi daha ziyade malumat vermek, haberdar etmek anlamına gelirken, knowledge kelimesi tam anlamıyla "bilgi" kavramına denk düşmektedir. O halde içinde yaşadığımız çağ aslında "Information Age" olup, her şeyden haberdar edildiğimiz, malumatlı kılındığımız ancak bilimsel anlamda bilginin dolaşımı gibi "öncelikli amacı" taşımayan bir çağ olarak tanımlanmalıdır. Bu tespitimiz içinde yaşadığımız çağı bilgiden tamamen uzak bir çağ olarak nitelendirdiğimiz şekilde anlaşılmalıdır. Ancak kitle iletişim araçlarının bütün dünyayı sarıp sarmalayan, kaçınılmaz biçimde hepimizi bir şekilde etkileyen ağının, daha çok bireyleri dünya sorunsallarından uzaklaştıran, bireylerde toplumun, kendisinin, doğanın anlamını sorgulayan düşünce biçimini neredeyse yok eden, bilgi ile haberdar etme arasındaki önemli nüansı yitirmeyi sağlayan, ortaya çıkardığı kaotik yapı yüzünde sürekli bir anksiyete durumu yaratan yapısı gözden kaçırılmayacak kadar önemli bir realite olarak karşımızda durmaktadır.

Günümüz yabancılaşma olgusunu keskin bir şekilde yaşayan, dolayısıyla anomik hale gelen toplum yapısı içinde kitle iletişim araçları aracılığı ile bilimsel bilginin öneminin vurgulanması yerine sürekli olarak gündelik bilgi türünden sübjektiviteye dayalı, bilimsel metodikten uzak bilginin bombardımana tutulan bireyler bilgi çağının insanı olmak yerine adeta bir bilgisizlik çağının dekorları haline gelmektedirler. Kitle iletişim araçlarının boyutları ürkütücü gücünü elinde bulunduranlar bilinçli ve/veya bilinçsiz bir şekilde bu gücü sürekli olarak kitlelerin anlamsız boş yığınlar haline gelmesine sebep olacak şekilde kullanmaktadırlar.

Sorun, adi bilgi sahibi, derine inmeyen kişilerin, bu bilgilerini diğerlerine empoze etmesindedir. Bu insanlar, bilimden uzak elde ettikleri bilgilerle kitleleri yönlendirmek isterler. Cahil insanlar da onları izler ve yanılığara düşerler. Sadece yanılığı değil, toplumsal sorunların, o adi bilgiyle çözüme kavuşacağı inancıyla kargaşa yaratırlar.

İletişim alanında da gündelik bilgi verileriyle mesaj iletenler zaman zaman doğru bilgi aktarmış olsalar da genelde kitleleri yanlış yollara sürükleyerek tehlikeli ortamlar doğururlar.

Bir başka vahim durum, sosyal yaşam ve tarihe ilişkin olan konularda, salt teknik alanda bilimsel bilgiye sahip bulunan kişilerin sosyo-moral, politik sorunları kendi bilim alanlarının yöntemleriyle çözmeye kalkmalarıdır. Bir mühendis, bir doktorun teknik ve tıp alanıyla ilgili bilgilerinin bilimsel nitelikte olduğunu kabul edelim. O bilgilerle kendileri televizyonu tamir edebilirler, insanı ameliyat ederek sağlığına kavuşturabilirler. Tıp ve doğa bilimlerinin metodünün tek yol olduğunu zanneden bu tür insanlar, toplumu da doğa bilimlerinde uyguladıkları yöntemlerle esenliğe kavuşturacaklarını zannederler. Nasıl bir sosyolog, felsefeci veya hukukçunun televizyon tamir etmesi veya ameliyat yapması olanaksızsa, aynı şekilde bir tabip, bir mühendis toplumu ameliyat masasına yatıramaz. Dağarcığındaki gündelik bilgiler böyle bir analizi gerçekleştirmede yetersiz kalacaktır. Sosyo-moral alanın yöntemleri, verileri ve tedavi yollarıyla ancak toplumda sağlıklı çözümlere ulaşılabilir.

Aydın kişi gündelik bilgiden bilimsel bilgi aşamasına geçen ve bu geçişle birlikte farklı alanların, farklı yöntemlerin varlığının bilincine ulaşan insandır.

Bu tür bir yaklaşım içerisinde olamayanlar, kendi bilim alanlarının veya gündelik bilgi dağarcıklarının mutlak doğruyu yansıttığını zannederler. Başka doğruları reddeden bu şahıslar despot ve otoriter bir yaklaşımla kitlelere kendi doğrularını empoze etmektedirler.

2.3.1.2. Bilimsel Bilgi

Bilimsel bilgi, yukarıda açıklamış olduğumuz gündelik bilgi ile karşılaştırıldığında farklı özellikleri ile karşımıza çıkar. En basit anlatımla bilimsel bilgi, gündelik bilginin oldukça gelişmiş ve sistemleşmiş şekli olarak tanımlanabilir. Gündelik bilginin özelliklerinden biri bireysel olmasıdır. Buna karşın bilimsel bilgi kolektiftir. Bilimsel bilgi, ilk çağlardan günümüze değin uzanan oldukça uzun bir sürecin ürünüdür. Çağlar boyunca bilim adamlarının elde ettiği bilgilerin sistem halinde düzenlenip disipline edilmesi ile ortaya çıkmış bir bütündür.

Evrende oluşan olaylarla ilgili olarak gözlem, deney ve tefekkür sonucu elde edilip biriken bilgilerden hareketle ve kişiden kişiye değişmeyen objektif yöntemler (metotlarla) aracılığıyla yeni objektif bilgi üretme sürecine bilim denir (Altunışık vd. 2004: 3-1).

Demek ki, mevcut olan olayları doğru anlama ve kavrama bilimsel çalışmanın ilk aşamasıdır. Onlardan hareket ederek yeni bilgiler elde etmek ise bilimsel çalışmanın ikincisi aşaması olarak karşımıza gelmektedir.

Yüzyıllar boyunca gerçekleştirilmiş olan gözlemler, araştırmalar, deneyler ve

akıl, bizi belli bir genel geçer kurallar silsilesine götürmüştür. İnsanlık bugün artık belli konularda, belli alanlarda birtakım genel geçer kuralların varlığını keşfetmiştir. Özellikle doğa alanında somut bir şekilde görüp gözlemleyebildiğimiz bu genel geçer kuralların varlığını keşfetmek bugün insanoğlunun geldiği noktanın belirleyicisi olmuştur. Belli koşullar altında her zaman aynı şekilde kendisini tekrarlayan bu genel geçer kuralların keşfi, insanlığı daha önce açıklayamadığı, sebebini bilemediği, çoğu zaman korktuğu ve karşısında çaresiz, güçsüz kaldığı doğaya karşı güçlü kılmıştır. İnsanoğlu artık bir çok olayda doğanın esiri değil, hakimidir. Bu alandaki bilimsel bilginin geliştiği, kendisini geliştirdiği her gün söz konusu hakimiyeti ve gücü biraz daha artacaktır. Zira bilimsel bilgi tüm insanlığın yararına hizmet eden bilgi türüdür. Bu sebepten dolayı da evrensel nitelik gösterir. Evrensel nitelik gösteren bilgi türü olmasından dolayı bilimsel bilgi, aynı zamanda objektif nitelik taşımak zorundadır. Sübjektif bakış açısı ile bilimsel bilgi elde etmek mümkün değildir. Bu bakımdan bilimsel bilginin peşinde koşan bilim insanının sübjektiviteden kendisini arındırması, kendi değer yargılarından arınmaya çalışması gerekir.

Görüldüğü üzere bilimsel bilgi gelişi güzel elde edilmeyen belli, yönleme, metoda dayanarak elde edilen ve belli bir sistematığe göre düzenlenen bilgidir. Bütün zaman ve koşullar için geçerli olduğu kabul edilen bilimsel bilgi, aynı zamanda "hakikati" bulma amacı taşır (Öktem ve Türkbağ 2001: 15-16).

Bilimsel bilginin genel bir tanımını yapma konusu, belli dönemlerde, düşünürler, bilim adamları arasında zaman zaman tartışmalara sebep olmuştur. Ama kanımızca bundan daha önemlisi hangi alanlarda bilimsel çalışma yapmanın, bilimsel bilgi elde etmenin mümkün olup olmadığı hakkında yapılan tartışmalardır. Önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi bilim adamları genel olarak günümüzde temel iki bilimsel sahanın varlığını kabul etmişleridir: Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler. Birçok farklı disiplini içeren bu iki alanın en önemli belirleyicileri "soyut" ve "somut" ikilemidir. Bir başka deyişle "maddi" olanla "manevi" olan arasındaki ayırım veya birlikteliktir.

Doğa alanı bizlere gözlemlenebilen, nedenselliğe dayanan, somut, maddi bir ortam sunmaktadır. Bu alan üzerinde deney ve akılla belli sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bu alan, doğaya ait gerçeklik alanı olarak da tanımlanabilir. Ancak sosyal bilimler alanına gelince biraz daha karmaşık ve zor bir durumla karşılaşırız. Sadece deney ve akıl tek başına bilimsel bilgi elde etmek için yeterli olmayabilir. Zira bu alan, içinde somutun yanında "soyutluğu" da barındıran bir alandır. İnsanın kendi yarattığı, kurallarını kendi belirlediği bir alandır. Sosyal bilimler alanı, doğa bilimleri alanında olduğu gibi salt somut olanı, maddi olan değil aynı zamanda soyutu da, manevi olanı da içerir. Bir başka deyişle, bu alan soyut ile somutun girift bir şekilde birbirine karışmış olduğu bir alandır.

İşin içine insanın manevi öğeleri girince, ister istemez inaçlar, önyargılar, değer yargıları ve sübjektivite de, bilim adamının araştırma konusu olan sosyal olay ve olguların oluşumunda öyle ya da böyle, az ya da çok etkili olacaktır. Bütün

karmaşıklık ve tartışmalar da bu noktada kendisini göstermektedir.

Böyle bir alanda bilimsel çalışma yapılabilir mi? Bilimsel bilgi elde etmek mümkün olabilir mi? Eğer bu mümkünse, bu alanda yapılacak bilimsel çalışmada hangi yöntem ve metot ve/veya metotları kullanmak mümkün olabilir? Bu alanda kavramsallaştırmaya gitmek nasıl olabilir? Eğer bütün bunlar mümkünse bu sahadada elde edilecek bilimsel bilginin mahiyeti veya güvenilirliği doğa alanında elde edilen bilimsel bilgiden farklı mıdır? Bu alanda elde edilen bilimsel bilgi doğa bilimlerinde elde edilen bilimsel bilgi gibi evrensel nitelik gösterebilir mi? Yoksa zaman ve çağa göre değişken nitelik taşıyan bir bilimsel bilgiden mi söz ediyoruz? Ve son olarak da bu alanda bilimsel bilginin, "hakikatin" peşinde koşan bilim adamı kendi değer yargılarından arınarak, tam bir objektivite içinde sosyal olay ve olguları irdeleyebilir mi? Yoksa sosyal bilimler alanında sübjektiviteden tamamiyle arınmak sözkonusu olamayacağı için, tam bir objektivitenin sağlanamayacağı gerçeğini kabul edip, farklı bakış açılarının bu alandaki bilimsel bilgi birikimine zenginlik katmasını düşünerek hareket etmek mi gerekmektedir?

Bütün bu soru ve sorunsalları çoğaltmak mümkündür. Ancak burada amacımız bütün bu soru ve sorunsalların hepsini tek tek ortaya koyup, çözümlerini aramak değildir. Buradaki temel amacımız, sosyal bilimler alanında bilimsel bilgi elde etme yönteminin, doğa bilimlerinde bilimsel bilgi etme yöntemiyle her zaman birebir örtüşmeyeceği noktasına dikkati çekmektir.

2.3.1.2.1. Doğaya İlişkin Bilimsel Bilgi-Doğa Bilimleri

Doğa bilimleri veya başka bir ifade ile fizik alana ilişkin bilimler, evrende cereyan eden eden maddi fenomenleri inceler. Bir başka anlatımla doğa bilimleri doğanın "matematizasyonudur". Klasik bilim düşüncesi doğanın her zaman aynı şekilde işleyen, aynı şekilde kendi kendini tekrar eden kuralları-yasaları olduğu düşüncesinden beslenir. Galileo'dan Einstein'a kadar Batı bilimi "doğa yasaları" üzerine temellenmiştir (Mayor ve Forti 1995: 2). İnsanoğlunun iradesi dışında kendi iradesi bağlamında, kendi yasaları çerçevesinde işleyen ve hareket eden bu düzenekle insanoğlu gözlem ve deney aracılığıyla iletişim kurar. Duyu organlarıyla algıladığı dış evrenden gelen bulgular doğa bilimlerinin dağarcığını oluşturur. Fizik, kimya, biyoloji, botanik, astronomi (kozmoğrafya), zooloji doğa bilimleri içerisinde yer almaktadır.

Bu etüt alanlarının hepsi maddidir, manevi tarafları yoktur; iyi - kötü, güzel - çirkin gibi değerlendirmelere konu olmazlar. Doğa bilimleri nitelik (kalite) değil nicelik (kantite) bilimidir. Fizik, kimya, biyoloji dış evreni ele aldığı kadar iç evreni, bedenimizi de inceler. Somut, maddi mahiyetteki bu tür inceleme, psikoloji ve psikiyatri alanına yansınca ahlaksal, manevi, ruhsal bir niteliğe dönüşebilir. Fizik ve kimyasal mahiyeti olan yürek çarpıntısı, sinir hücreleri bizde ruhsal tezahürlerin doğumuna yol açabilmektedirler.

Fizik, değişim sürecine girmemiş maddenin incelenmesidir. Kimya ise değişime maruz kalan maddenin farklı aşamalarını inceler.

Doğa bilimleri gözlem yapar, gerçeği hakikate dönüştürür ve açıklamasını yapar. Doğa bilimlerinde değerlendirme yoktur. Örneğin maddenin ısıtılması halinde genişlemesi somut bir olgudur. Genişleme ölçümleri saptanır o kadar. "Aman maden neden genişliyor, çok fena pek de çirkin, ahlaksızlık" gibi değer yargıları fizik ve kimyada söz konusu olamaz.

Doğa bilimlerindeki hakikatler tüm zamanlar için geçerlidir. Su dün, bugün ve yarın hep 100 'de kaynar. Yerçekimi Kanunu tüm zamanlar için geçerlidir. Doğa kanunlarında "kaçınılmazlık", "zorunluluk" doğaya hakimdir. Doğa bilimleri bu zorunluluğu inceler. Elde ettiği verilerle zorunluluğun getirdiği bazı olumsuzluklardan kendini korur; zorunluluk üzerinde egemenlik kurar.

Doğada sebep - sonuç zinciri vardır. Her şeyin bir nedeni vardır. Doğa bilimleri işte bu zorunlu ilişkiyi inceler. Aynı nedenler aynı sonuçları doğurur. Keza doğada yoktan hiçbirşey varolamaz. Doğa bilimleri işte bu bakış açısı içerisinde analizler yapar.

Doğada, her şeyin bir nedene bağlı oluşması, yoktan hiçbir şeyin doğmasına "determinizm" denir.

Doğa bilimlerinde belirleyici yöntem tümevarımdır (induction). Tümevarım yönteminde, insan aklı deneyden yol alarak daha küçük olayların kavranıp anlaşılmasından daha büyüklere geçer ve genel-geçer kanunlara ulaşır. Başka bir anlatımla bir silsile izleyerek küçük olaylardan büyüğüne; oradan da kanunlara ulaşır.

Tümevarım yönteminde en önce bir varsayım (hipotez) ortaya atılır. Deney ve gözlemlerle bu varsayımın doğrulanması işlemine başlanır. Doğrulanmış varsayım artık kanundur, doğa kuralının keşfidir (Altunışık ve Bayraktaroğlu 2004: 21).

Doğrulanmış hipotez artık kanun haline gelince ondan hareketle yeni keşiflere, çözümlere yönelinir. Kanundan hareket edilmesinin adı ise tümdengelimdir.

Varsayım, deney öncesi akıl yürütmedir. Örneğin atomun keşfinden önce atomların varolabileceği varsayımı, hipotezi vardı. Demokrit ve Epikür atomları keşfetmedi; atom hipotezini ortaya attı. Atomun keşfi için aradan 2000 yıl geçti. Aynı şekilde mikropların keşfi de aynı sürece tabi olmuştur.

Varsayımlar kanıtlanmadığı sürece onlardan kuşku duymak gerekir. Böylece elde edilen bilgiler objektif gerçeklik olarak karşımıza gelir ve tüm insanlığın malı olur. Kimse aksini söyleyemez; söylendiği taktirde yukarıda belirttiğimiz yöntemlerle hipotezini kanıtlamak mecburiyetindedir.

Doğa bilimlerinde aynı kuralların aynen tekrarı söz konusudur. Yani aynı alanda deney yapan herkes, yüzyıllar boyunca aynı sonuca ulaşır. Tüm bu süreçlerden sonra ulaşılan genel kuramlar temel bilimsel verilerdir. Genel kuramlardan yol almak suretiyle artık yeni analizlere geçilecek, yeni sentezler üretilecektir.

2.3.1.2.2. Toplumsal Yaşama İlişkin Bilimsel Bilgi -Sosyal Bilimler

İnsanın müdahale ve kontrolü olmaksızın işleyen ve devinimini sürdüren doğa alanının, bir başka deyişle doğal gerçeklik alanının yasalarının bilim aracılığı ile keşfedilebileceği ve bunun insanı doğa karşısında güçlü ve hakim kılaacağı düşüncesi 19. yüzyıl başlarında toplumsal düzleme uzanmıştır. Aynı mantık ve bakış açısı toplumsal yaşamın da kurallarının var olduğunu ve bilim aracılığı ile bunların keşfedilebileceği düşüncesini geliştirmiştir. Toplumsal yaşama ilişkin bilimsel bilginin mümkün olduğu düşüncesi, toplumsal olgu ve olayların sorgulamasını felsefeden kopararak, doğa bilimlerinin yanında yeni bir alan inşa etti. Bu yeni alan insan için daha iyi ve insanca bir yaşamın sırlarını, kurallarını bulabilme iddiası ile yola çıkarak, bu günün çoklu hale gelen toplumsal realitelerini derinlemesine analize tabi tutmayı amaçlayan, içinde birbirinden farklılaşmış disiplinleri barındıran bir görünüm kazanmıştır. Toplumsal yaşama ilişkin bilimsel bilginin mümkün olduğu düşüncesinden hareket ederek, toplumsal realiteleri ve bu bağlamda insanı ve konumunu sorgulayan disiplinlerden oluşan bu yeni alanın adına ülkemizde de yaygın kabul gördüğü şekliyle sosyal bilimler denmektedir.

2.3.1.2.2.1. Sosyal Bilimlerin Özellikleri

Sosyal bilim kavramı en genel tanımıyla, toplumu ve insan ilişkilerini inceleyen araştırma dalları için kullanılan genel adlandırmadır. Doğa bilimlerinden farklı bir alan olarak kendisini ortaya çıkaran sosyal bilimler 19'uncu yüzyılda gelişme göstermiştir. Doğa bilimlerinden farklı, bağımsız bir bilim alanı olduğunu ispat etme düşüncesi ve çabası düşünürleri sürekli olarak, sosyal bilimleri doğa bilimleri ile karşılaştırma yapmaya itmiştir.

Sosyal bilimler alanındaki yoğun ve nihayi bir sonuca hiçbir zaman ulaşamayan metodolojik tartışmalar özellikle kaynağını bu noktadan almaktadır. Doğa bilimlerinin metodolojik yaklaşım ve yöntemlerinin sosyal bilimler alanında geçerli olup olamayacağı tartışmaları başlangıçtan günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu temel sorunsalın yanında, sosyal bilimlere ait disiplinlerin sınırlarını net bir şekilde çizmenin doğa bilimlerindeki disiplinlere oranla neredeyse imkansız olması, hangi disiplinlerin bu alana girip girmeyeceği konusunda da tartışmalara yol açmıştır (Gulbenkian Komisyonu: 1996).

Temel araştırma nesnesi insan olan sosyal bilimler, temelde hangi disiplinleri içermektedir veya içermelidir? Örneğin insanı temel inceleme nesnesi olarak alan disiplinlerden olan psikoloji bu bağlamda tartışmalı bir konumdur. Bazıları psikolojiyi sosyal bilimler kategorisine sokarken, genel kanı psikolojinin doğa bilim-

leri alanına girmesi gereken bir disiplin olduğu yönünde gelişmiştir. O halde psikolojinin bir bölümü doğa bilimi, öteki bölümü ise insan bilimlerinin yani sosyal bilimlerin içine girer (Rickman 1992: 11).

Bilim sadece dış evrene, bilimin nesnesine değil; insana yani dış evreni gözlemleyen, inceleyen iç evrene, bilimin öznesine de yönelmektedir. İç evren sadece maddi bir oluşum değildir. Ruh, bilinç ve vicdan diye adlandırılan manevi, ahlaksal öğeler iç dünyamızı biçimlendirmektedir.

Sosyo-moral bilimler aynı zamanda manevi özelliklerin etkili olduğu alanı da inceler. Bu incelemede hem bireyin (süje) özel ruh yapısı ele alınır; hem de diğer bilinçlerle olan ilişkileri bilimsel incelemelere tabi kılınır. Moral sözcüğü burada fizik dışı olmayı ifade etmektedir. Yani beyinsel, ahlaksal, ruhsal anlamına gelir. Sosyo-moral bilimlerde doğrudan insana yönelik söz konusudur.

Bu bağlamda, örneğin psikoloji bireyin iç dünyasını, ruhsal yapısını inceler. Burada devreye mantık, ahlak, estetik ve metafizik girer. Psikoloji insanı, insan ruhunu tanıma ve anlamının bilimidir. İnsanı birey olarak inceleme alanıdır. İnsanın davranışları, düşüncesi, biyolojik konumunun ruhsal yapısına etkisi psikolojinin inceleme alanına girmektedir.

Sosyo-moral bilimler içine giren bir başka önemli disiplin sosyolojidir. Sosyoloji birbirleriyle ilişki halinde olan insan topluluklarını inceler. Ve bundan genel kurallar çıkarır. Sosyoloji bireyi bir anlamda soyutlar, onun içinde olduğu toplumu inceler.

Yine sosyo-moral bilimler içinde yer alan tarih de önemli bir konum arz eden temel disiplinlerdendir. Tarih geçmişle şimdiki sürekli olarak birbirinden ayıran bir araştırma alanı olarak bütün sosyal bilimlerin kaynağıdır (Giddens 1994: 20). Tarih insan topluluklarının geçmişini ele alır. Tarih, insanı zaman süreci içerisinde ele alarak inceleyen bilim dalıdır. Ancak iç dünya, iç dünyaların birbirleriyle ilişkilerinde doğa bilimlerinin konu alanına giren şeyler de yer almaktadır. Çünkü insan ruhsal bir varlık olduğu kadar kimyasal, fiziksel, biyolojik özellikleri de kendinde taşır.

Sosyal bilimlerde de tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi sebep-sonuç ilişkileri, gözlem, deney geçerli yöntemlerdir. Ancak doğa bilimlerinden farklı olarak sosyal bilimlerde genel - geçer olma özelliği bugün ve geçmiş açısından sözkonusudur, çünkü insan iradesinin etkili olduğu bu alanda, iradenin yapacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. İleride olabilecek yeni bir bakış, yeni bir keşif sosyal yapıyı değiştirebilir. Yeni oluşacak sosyal yapı, sosyal bilimler açısından yeni özellikler gösterebilir. Bu bakımdan daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, sosyal bilimler açısından salt pozitivist bakış açısına dayanan bir metodun kullanılmasının doğru bilgi elde etmede yeterli olmayacağı açıktır. Örneğin 1930'ların Türkiye'sinde yapılmış sosyolojik saptamaların, tahlillerin bugün aynen geçerli olduğunu kabul etmek elbette mümkün değildir. Tarih içinde toplumlar sürekli bir devinim ve

akışkanlık içinde sonsuz bir hareketlilik gösterirler. Bu hareketlilik toplumdaki değişimi ve dönüşümü sürekli dinamik tutar. Buna paralel olarak da kendimizi sonsuz bir olgular, olaylar ve değerler denizinin içinde buluruz. Hangi olgu ve olayların bilimsel açıdan değer taşıdığı, bu olay ve olguları incelerken değer yargılarımızdan ne kadar arınıp arınamayacağımız konusu ise her zaman için tartışmaya açık bir problematik olarak karışımıza çıkabilir.

Sosyal bilimlerde plüralite vardır. Çokluk gündemdedir. İnsan birçok açıdan ele alınmaktadır. Birey, toplum, tarihi oluşturan bir yapı, vs., iradenin ön plana çıktığı bir kimlikle karşımıza gelir. Tarihi ve toplumu insanoğlu kendi iradesiyle oluşturmaktadır. Oysa doğanın oluşum ve varoluşunda insan iradesinin etkisi yoktur. Başka bir anlatımla insan doğa bilimlerini yaratmamıştır. Doğa onun dışında vardır ve oluşmuştur. Oysa sosyal bilimlere konu olan alanların yaratıcısı, kesinlikle insandır. Bio-fizik yapısının oluşumunda katkısı yoktur. Ama o biyo-fizik yapı onu eylemlere iterek iradi bir şekilde sosyal olayların doğumuna yol açmaktadır. Böylelikle sosyal yaşamı ve tarihi insanoğlu yaratır. Bu durum, yaratma, oluşturma gücü, onun özgür iradeye sahip olduğunun göstergesidir.

Sosyal bilimlerin bir başka özelliği, daha önce de yer yer değindiğimiz üzere değer yargısının bu alanda yer almasıdır. İyi - kötü, güzel - çirkin, ahlaklı - ahaksız, adaletli - adaletsiz ayrımları sosyal bilimlerde gündeme gelir. Buna bağlı olarak ki, toplumdaki patolojik olaylar saptanır ve belli değerlere göre tedavi cihetine gidilir.

Oysa yukarıda belirttiğimiz gibi doğa bilimlerinde değer yargısı yoktur. Sosyal bilimlerde toplum, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi önce kozal ilişkiler içinde, zaman - mekan koşullarında gözlemlenir, ele alınır, saptamalar yapılır. Daha sonra o toplumun nasıl olması gerektiği, nasıl bir şekilde örgütlenmeye gidileceği hususları tartışılarak ideal toplum tipleri çizilir. Emile Durkheim'in sosyolojisinin "toplumsal olguları şeyler olarak incele" ilkesi bu duruma verilebilecek güzel bir örnektir. Zira, Durkheim, bu ilkeyi gözeterek toplum yaşamının, doğadaki nesnelere ya da doğa olaylarının özünü oluşturan "kesinlik" ile çözümlenebileceğine inanıyordu (Giddens 2000: 8). Bu durum tıpkı doğayı tanıyan, anlayan doğa bilimlerinin elde ettiği bulgu ve verilerle insanı tedavi sürecine girmesine benzer. Sosyal bilimlerden elde edilen bilgi ve verilerle, bu kez sosyal bünyedeki bozuklukların tedavisine gidilir. İnsanlar insan olmaya yöneltilir.

Yukarıda belirttiğimiz tedavi sürecinde değer yargıları gündeme gelir. Patolojik toplum yapılarında tedavinin ilacının adı güzel, doğru, iyi, hakikate uygun değer yargılarıdır. Nasıl doğa bilimlerinin verilerinden hareketle tıp teknolojisi sağlıklı bir bedeni oluşturmayı hedeflemekteyse, sosyoloji de sosyal bilimlerin verilerinden hareketle sağlıklı bir toplum kurmayı hedefler. Her iki bilim alanının amacı patolojiyi yok etmektir.

Sosyal bilimlerin temel taşlarından biri olan sosyoloji sosyal olayları inceler.

Sosyal olayların belli özellikleri vardır. Sosyal olaylar insan topluluklarının ürettiği şeylerdir. Bir başka deyişle kolektif bir özelliği vardır. Eğer tek bir kişinin münferit hareketi diğerlerini etkilemiyorsa sosyal olay değildir. Bir insanın kanaryasını sevmesi, ona bakması sosyal olay değildir; ama kanarya sevenlerin bir dernek kurarak kanaryalarla ilgili kolektif faaliyete geçmesi sosyal olaydır. Artık tek tek bireyleri aşan, onların üstünde bir eylem aşamasına geçmiştir.

Aslında kolektivite ile bireyi birbirinden kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Kolektivite bireysel, psikolojik bilinçlerin tek tek birleşmesidir ama birleşince değişik bir tablo ortaya çıkar. Hiçbir birey "ben" bilinci dışında değildir. Ama o "ben", "seninle", "bizimle" birlikte hareket eder; onlar olmadan varlığın sürdürmez. İnsan kendisini ancak topluluk içinde ifade edebilir. Hem bireysel ve bedensel olarak vardır; hem de toplumsal olarak.

Kolektivizm-psikolojizm ikilemi sosyal olayın bireyden veya kolektiviteden hareketle incelenmesi çatışmasına yol açmıştır. Max Weber'in Anlaşış Sosyolojisi, enteraksiyonu (karşılıklı etkileşim) kabul eder.

Sosyal olaylar objektif mahiyettedir. Bununla şu anlaşılır:

Bu olaylar somut, bizim dışımızda, nesnel kimliktedir. Birer objektif tasavvur, olgu olarak karşımıza gelir. Objektivite ise üç açıdan ortaya çıkmakta ve incelenmektedir: Somut kuramsal yapılar, kurumların ürettiği somut kolektif tasarımlar, genel olarak kitle psikolojileri. Örneğin nüfus, erkek - kadın ayrımının oranı, ücret dağılımı, çalışma koşulları, savaş, barış, seçim sandıklarının yapısı, suç ve somut objektif olaylardır. Her biri tıpkı doğa fenomeni gibi ele alınır ve incelenir.

Sosyal olayların objektivitesi vardır, ama inceleyen sosyolog ne ölçüde objektiftir. Hepimizde önyargılar, koşullandırmalar mevcuttur. İnanç, din, ırk, sınıfsal unsurlar, bireysel psikolojiler kişileri sübjektiviteye götürür. Bu durumun önüne nasıl geçilecektir? Bir yandan genel, objektif, bilgi nesnesi öte yandan bireysel, sübjektif bilgi öznesi ikilemi ve zıtlığı bizi hakikate, doğru bilgiye götürebilir mi?

Sosyal bilimlerde tarihsel incelemelerin objektivitesinin sağlanması güçtür. Objektiviteyi sağlamak için öncelikle özeleştiriyeye gitmek ve kendi bilgilerimizi mutlak doğru olarak görmemektir. Bununla birlikte bir sosyal bilimci tarihsel bilgileri karşıt kaynaklardan öğrenmek, tarihi övünç kaynağı olarak haline getirmemek, her ulus ve grubun da tıpkı kendi ulusumuz ve grubumuz gibi kahraman olduğunu kabul etmek gibi kriterlere uymak durumundadır.

Buraya kadar anlatılanları kısaca özetlemek gerekirse, sosyal bilimlerde doğru bilgi elde etmenin esasları şunlardır:

- Pozitivite, somutluk. Pozitif olguları ele almak ve pozitif açıklama getirmek.

- Hurafelerden, önyargılardan uzak durmak.
- Objektivite, değer yargılarından arınarak değerlendirmelere gitmek.
- Genellik. Genel kurallara ulaşmak; incelenen olayın genele olan bağıını kurmak.
- Analiz. Deneyler, testler, araştırmalar yapmak.
- Determinizm. Sebep-sonuç ilişkileri. Diyalektik ilişkiler. Keyfiliği dışarlamak.
- Ölçmek. Nedir? Ne değildir? Miktarı? Diğer benzer olaylarla karşılaştırma.

- Bütün bu kriterlerle birlikte "anlama" olgusunun işin içine katılması. Sosyal olay ve olguların derininde yatan temel saiki, motifi anlamaya çabalamak sosyal bilimlerin alanında yapılacak bir çalışmada temel gereksinimlerden biridir. Pozitivist zihniyetin ve bu zihniyete bağlı paradigmatik bakış açısının hakim olduğu bizim gibi toplumlarda bu kısım ihmal edilmekte, bilimsel çalışma veya bilimin kendisi söz konusu olunca araştırmacılar salt, katı bir pozitivist yaklaşımı tercih etmekle yetinmektedirler. Hatta "anlama" olgusunu işin içine katmayı gerekli gören yaklaşımları küçümseyerek, bu yaklaşım içerisindekileri bilimsellikten uzaklaşmakla suçlamaktadırlar. Oysa ki çalışmamızın başından beri sıklıkla değindiğimiz, sosyal bilimlerin soyut ve somuta ilişkin verilerin karmaşık bütününden oluşan grift yapısı, anlama olgusunu göz önünde bulundurmamayı gerekli kılmaktadır.

Anlama olgusu, pozitivist bakış açısının eleştirdiği gibi bilimden uzaklaşarak felsefeye kapılmayı işaret etmez. Aksine felsefi düşünce biçimini dışlamayan, daha zengin bir metodolojiyi sosyal bilimlerin alanında geliştirmeyi hedefler.

2.3.1.2.2. Sosyal Bilimler ve İletişim

Buraya kadar olan bölümler içerisinde genel hatlarıyla bilginin ve bilimin, ne olduğunu mahiyet açısından irdelemeye yöneldik. Bu bağlamda, doğa bilimi-sosyal bilim ayrımının ve/veya kesişmelerinin felsefi sosyolojik bakış açısına dayalı metodolojik tanımlamasını yaptık. Şimdi "iletişim" in bilgi, bilim, sosyal bilim-doğa bilimi bağlamındaki konumunu ele alalım.

Her şeyden önce iletişim çalışmaları için kesinlik içeren bir sınır çizmek çok güçtür. Zira iletişim çalışmaları bazı yönleriyle doğa bilimlerinin metodolojisine (örneğin bilişim), bazı yönleriyle sosyal bilimlerin metodolojik yaklaşımlarına ve bazı yönleriyle de bu ikisi dışında kalan sanatın bakış açısına ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde de son yıllarda iletişim fakültelerinin bünyelerinde yer almaya başlayan 'Görsel İletişim Tasarımı' bölümleri iletişimin sanatın bakış açısından beslenebileceği ve/veya beslenmesi gerektiği görüşünü destekleyici güzel bir örnektir.

En temel iletişim modellerini göz önünde bulundurarak bu varsayımı açıkla-

mak mümkün olacaktır. Bu modeller özetle mesajın kaynağı, bu kaynağı ileten kanal ve mesajı alıp çözümleyen kitle olarak tanımlanabilir. Mesajı alıp çözümleyen alıcı genel olarak hedef kitle olarak tanımlanan yapıdır. İletişimcinin işi de aslında genel itibarıyla bu yapıyı çözümlenektir. İster kitle iletişim çalışmaları olsun isterse kişilerarası iletişim bağlamında çalışmalar olsun sonuçta iletişimcinin ilgi alanı hedef kitlenin kendisidir. Hedef kitle bireylerden oluşan bir yapı olduğuna göre bu yapıyı insana ait gerçeklik alanının bir parçası olarak konumlandırmak da sanırız yanlış olmaz. Bu durumda insanın değer yargılarının, inanç boyutunun, değerlerinin, kültürel motiflerinin ve kodlamalarının bütününden oluşan, tarihsel süreç içerisinde sürekli yapısal değişim, dönüşüm geçiren bir yapıdan bahsediyoruz demektir. Yani bu yapı insan ögesinin kendisinden oluştuğuna göre salt kuru bir fizik alan değil, aksine son derece kaotik, grift insansal özellikleri barındıran bir inceleme nesnesidir.

O halde aslında iletişimci tam da sosyal bilimlerin ortasına düşmüş demektir. Zira insana ait gerçeklik alanının analizini bilimsel metotlarla yapmak 19'uncu yüzyılın başından beri sosyal bilimcilerin işidir. Ancak bu alanda iletişimci kendi alanıyla diğer sosyal bilimler arasında ne gibi farklılıklar ortaya koyabilir? İletişimci öncelikle üzerinde çalıştığı alanın yapısını, doğasını mahiyetinin çok iyi analizini yapmak ve bu konuda farkındalık geliştirmek zorundadır. Bu her zaman genel geçerlik içermeyen, dolayısıyla her durumda keşfedilmesi gereken veya keşfedilmesi mümkün olan, kesinliğe dayalı yasaları bulunmayan ancak somut öğeleri de barındıran alan iletişimcinin ana malzemesidir. Dolayısıyla bu alanda yapacağı çalışmalar, hem doğa bilimlerinin hem de sosyal bilimlerin başat metotlarının hemen hemen hepsini kullanmayı gerektirecektir.

İletişim çalışması gerçekleştirecek bir iletişimci öncelikle doğa bilimlerinin mantığı ile hareket ederek, incelemek istediği olgu veya olayı laboratuvara sokacak, yani pozitivist metodolojiyi dışlamadan veri toplayacaktır (saha çalışmaları). Böylece somut olan verileri, somut olanı irdeleyecek daha sonra kendi değer yargılarından arınarak, kendindeki önsel düşünce kalıplarından, hurafelerden, vs.'den arınarak elindeki somut verileri değerlendirecektir. Bu aynı zamanda hedef kitlenin tüm yönleriyle analizini gerçekleştirme anlamına gelmektedir. Elindeki kuramsal ve somut veriler ile sebep sonuç ilişkisini kuran araştırmacı, irdelediği konuyu insana ait gerçeklik alanından seçtiğinden dolayı tarihsel ve sosyolojik bir perspektif içinde ele almak zorundadır. Buraya kadarki yaklaşımda görüldüğü üzere ağırlıklı olarak somutluk esastır.

Bundan sonrasında ise iletişimci bilim insanı hedef kitleyi psikoloji, dilbilimi, tarih, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi birçok disiplinin verilerinden de faydalanarak anlamaya ve çözümlenmeye çalışacaktır. Ancak yukarıda özetlenmeye çalışılan bakış açısı ile elde edilen verilerin bütünü bilimsel dayanaklara oturan bir iletişim çalışmasını ortaya çıkaracaktır. Kaldı ki, kitle iletişim kuram ve çalışmalarına bakmak da bu bakış açısını doğrular niteliktedir. Zira kitle iletişim kuram ve çalışmalarının bizatihi kendileri de günümüze kadar gelen süreç içinde sosyal

bilimlerin içinde filizlenip gelişmiştir (Erdoğan ve Alemdar 2002: 41). Bu yüzden iletişimi diğer sosyal bilimlerin verilerine "hiç ihtiyaç duymayan" bir alan olarak tanımlamak imkansızdır.

Demek ki, iletişim çalışmalarının dar kalıplar içinde algılanıp yönlendirilmesi bilimsel temellerle oturan bir iletişim çalışmasının ortaya konması için yeterli olmamaktadır. İletişimcinin malzemesi olan "insan ögesi" insana ait çözümleme yapan bir çok sosyal bilimin verisine ihtiyaç duymaktadır. Ancak altını kalın çizgilerle çizmek gerekir ki, bu durum iletişimin kendisinin "bilimsel" olmadığı ya da "bilim" olmadığı manasına gelmez, aksine "inter-disipliner" (disiplinler arası) bilim kimliğini ortaya koyar.

Bilimler, bilindiği üzere kuramlardan oluşur. Bu sebepten kendi yapısı içinde kuramlar geliştirilmiş bir alanın bilimselliğini tartışmak da zaten son derece anlamsızdır. Ancak bilimin ve teknolojinin insanlık için belirlediği yeni sosyo - ekonomik, sosyo - kültürel realite ve/veya realiteler tek yönlü, dar uzmanlık alanlarına sıkıştırılmış bakış açıları ile analiz edilemeyecek kadar kaotik görünmektedir. Bu kaotik ve girift yapının analizinin farklı bakış açılarına duyduğu ihtiyaç aslında 'iletişim' gibi bir bilim alanının ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Bu bilim, aynı zamanda ortodoks (klasik ana , başat) bir paradigma içine sıkıştırılmayacak kadar geniş bir düzleme oturmaktadır. Zira yukarıda değinildiği üzere, yeni sosyal realitenin yapısı, tekli bakış açıları üzerinde geliştirilmiş metodolojiler ile analize pek de müsait görünmemektedir. Bu bakımdan burada amacımız iletişimin bilim olup olmadığını tartışmaktan ziyade inter - disiplinler bir bilim olduğu noktasına güçlü bir vurgu yapmaktır. Bu bakımdan belki de iletişim bilimi yerine iletişim bilimleri ifadesini tercih etmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

2.3.1.3. Felsefi Bilgi

Felsefe insan yaşamının özünde yatan en temel varsayımların eleştirel ve rasyonel bakış açısıyla incelenmesidir (Erdoğan 2003: 19). Doğadaki olay ve olguların sorgulanması bizi sonunda en temel sorunsala götürür: "İlk Neden". Doğa olaylarını sorgulayan, bilimsel bilgiyi kullanarak doğadaki genel geçer kuralların keşfine çabalayan bütün araştırmacıların ister istemez yüz yüze geldikleri son nokta: "İlk neden" nedir? Bu temel sorunsalın cevabı benimsenen dünya görüşüne, paradigmaya göre değişebilir. Materyalist paradigmaya dayalı bir bakış açısı ile dünyayı tanımlayan bir araştırmacı ilk nedenin açıklamasını madde bağlamında ararken, idealist felsefeye veya bağdaştırıcı felsefelere dayalı olarak dünyayı tanımlamaya ve açıklamaya çabalayan araştırmacılar, aradıkları soruların yanıtlarını idealitede veya madde - ide bağdaşımında bulmaya çalışacaklardır. Bu en temel sorunsaldan yola çıkarak, kendisini ve evreni tanıma çabası içerisinde olan filozoflar Antik Çağ'dan günümüze değin uzanan derinlemesine bir bilgi birikiminin yaratıcısı olmuşlardır.

İnsanoğlunun kendisini ve evreni tanıma, tanımlama ve konumlandırma

çabasının ilk önce irrasyonel açıklama şemalarıyla gerçekleştiğini görüyoruz. Bu noktada, modern toplumların düşünsel ve teknik temellerinin oluşumunu sağlayan disiplinlerin, bilimsel alanların oluşmasında doğrudan etkisi olan Antik Yunan felsefesinin (özellikle doğa felsefesinin) ortaya çıkış aşamalarına genel hatlarıyla göz atmak konunun anlaşılması açısından somut bir örnek teşkil edecektir.

2.3.1.3.1. Mitolojik Düşünceden Felsefeye Geçiş

Antik Yunan insanı M.Ö. 6. yy. dolaylarına kadar evreni, doğayı, kendisini anlamlandırma çabasında mitolojik düşünceye dayalı bir açıklama şemasından faydalanmıştır. Buna göre, başta doğa fenomenleri olmak üzere sosyo - ekonomik, sosyo - kültürel yapı üzerindeki olay ve olgular tanrıların düşüncelerinin ve eylemlerinin ürünleri olarak kabul edilmiş, bunları bir dizi mitos ile açıklamaya çalışmıştır (Şenel 1998: 123). Bu açıklama şeması, Antik Yunan insanının kendi çağı ve koşulları içerisinde değerlendirildiğinde yerindedir ve kendi içinde bir "rasyonalizasyona" sahiptir.

Modern insanı ele aldığımızda, kendisinin tarih tarafından oluşturulduğuna dair bir inanç taşıdığını ve kendisini tanıma, anlamlandırma ve açıklama çabasına cevap oluşturan "bilimsel bilgiyi" de temelde bu inanç üzerine inşa ettiğini görürüz. Modern insan kendisini, içinde yaşadığı sosyal dokuyu ve bu doku içerisinde cereyan eden sonsuz sayıdaki olgu ve olayları bu bakış açısı ile değerlendirmeye ve anlamaya çalışırken, arkaik toplumların bireyleri kendilerini belli sayıda mitik olayın birer sonucu olarak görmekteydiler. Modern insan bugün geldiği noktayı tarihsel bir sıralama yaparak, sistematik bir şekilde, objektiviteye dayalı olarak açıklamaya çalışırken, modern öncesi insan geldiği noktayı kendisinden önceki bir dizi olayın gerçekleşmesine bağlar ve bunların mitik zamanlarda geçen olaylar olduğunu, dolayısıyla da bunlara kutsallık atfedilmesi gerektiğine inanır (İşler 2004: 15). Bu aynı zamanda iç içe geçmiş bir sistem olan, içinde bulunulan evreni, doğayı ve insanoğlunun hem kendi yaratıp hem de aynı zamanda kendisinin içinde yaşadığı sosyal dokuyu anlamlandırma, anlama ve açıklama şemasına kutsal değerlerin atfedilmesi manasına gelmektedir.

Bu bağlamda "mitolojik düşünüş, dinsel düşünüşün ergin dönemlerinde görüleceği gibi tümdengelimle dayanan biçimi değil, bu düşünüşün benzetmelere, analogiye dayanan ilk, bir bakıma gelişmemiş biçimidir. Bu düşünüşte doğa güçleri canlı varlıklar (Tanrılar); insan - doğa, insan - insan ilişkileri ve doğal olaylar, tanrıların düşüncelerinin ve eylemlerinin ürünü görülerek, bir takım mitoslarla açıklanmaya çalışılır" (Şenel 1998: 123).

Antik Yunan insanının yukarıda genel hatlarıyla tanımlanmaya çalışılan mitolojik düşünceden felsefi düşünceye geçiş aşaması aslında Antik Yunan toplumunun sosyo - ekonomik yapısına ve bu yapının üstünde cereyan eden hukuksal, siyasi, sosyolojik vb. bir dizi olgu, olay ve fenomenin derinlemesine analizini gerektirmektedir. Ancak bizim burada asıl konumuzu teşkil etmemesi bakımından

bu bağlamda bir analiz yapılmayacak, konuya genel hatlarıyla değinilecektir.

Mitolojik düşünüş temelde Antik Yunan toplum yapısı üzerinde kristalize olmuş sınıfsal oluşumların birbirleriyle olan mücadelesi sonucunda yerini felsefi düşünceye bırakmıştır. Mitolojik düşünce ile doğa ve toplum sorunsallarını açıklama çabası aristokrat sınıfa atfedilmesi gereken bir özelliktir. İnsanları yöneten, toplum üzerinde yaptırım gücüne sahip bulunan aristokrat sınıf, elinde bulundurduğu siyasal erkin kaynağını bir çeşit göksel iradeye dayandırmakta, insanları yönetme hakkını Olimpos Dağı'nda bulunan tanrılardan aldığını iddia etmekteydi. Bu düşünüş biçimi, aristokrat sınıfın insanlar üzerinde yaptığı tasarrufları, yaptırımları rasyonalize etmeye yardım ediyor, aynı zamanda da inanç boyutunu da beslediği için dini inanç ile ilgili gereksinimlerini tatmin ediyordu. Ancak Batı toplumlarında, tarihsel süreç içerisinde oluşan sınıfsal yapıların ilk örneklerinin yaşandığı Antik Yunan toplumunda zaman içerisinde özellikle ekonomik bakımdan güçlenerek siyasal iktidardan pay alma isteği ve ihtirası içerisine giren bir çeşit "burjuva sınıfının" oluştuğu gözlemlenmektedir. Şarap ve zeytinyağı ticareti ile zenginleşen bu orta sınıf, Batı Avrupa tarihi içinde "burjuva sınıfı" olarak tanımladığımız sınıfsal yapı ile bir anlamda benzerlik oluşturmaktadır.

Her şeyi mitoslarla, mitik düşünce biçimiyle açıklayarak kitleleri istediği biçimde yönlendiren, özellikle siyasal iktidarı elinde bulundurma hakkını da bu kutsallık atfettiği düşünce biçimine kayıtsız şartsız dayandıran aristokrasi, bir müddet sonra gelişen bu karşıt sınıfın alternatif dünya görüşleri geliştirmesini engelleyememiştir. Büyüyen ve güçlenen bu yeni sınıf, kendisini kutsallık içeren mitolojik düşünceye dayandıran aristokrasinin gücünü önce bu düşünce biçiminin kendisini sorgulayarak kırma yoluna gitti. Şimşek çakmasının sebebi acaba karısı Hera'ya kızan Zeus olmayabilir miydi? Ya da denizde fırtına çıkıp da gemileri alabora olan gemiciler, Poseidon'u kızdırdıkları için değil de başka bilinmeyen sebeplerden dolayı bu durumla karşılaşmış olabilirler miydi? İşte başta bu basit sorulara aranan cevap, insanların doğayı anlama ve kavrama çabasında çok büyük ilerleme kat etmelerine ve daha sonrasında da evrene dair karmaşık sorunsalların irdelediği felsefi düşüncenin dev bir sistematik halinde karşımıza çıkmasına sebep olmuştur.

"Önce doğanın görünen gerçeklerini anlama ve kavramaya çabalayan bu düşünsel devrim, yani felsefi düşünüş biçimi ilk önce Yunan Yarımadası toplumlarında değil, ekonomik, toplumsal ve siyasal devrimlerini daha önce başlatmış olan İonia kent devletlerinde M.Ö.6. yy.'da kendisini gösterdi. İonia düşünürleri, doğa olaylarını alışılagelmş mitolojik düşünce kalıpları dışında, farklı bir açıklama şeması ile açıklama çabası içine girdiler. Böylece doğan İonia "doğa felsefesi" ile yeni bir düşünüş, "felsefi düşünüş" tarihteki yerini almış oldu. Daha sonrasında Güney İtalya'da aristokrat filozofların yönetimi altındaki bir kent olan Kroton'da mitolojik düşünüş bir yana bırakılarak, aristokratik düşünüş bir din felsefesi düzeyinde canlandırılmaya çalışıldı. Güney İtalya'da din felsefesinin etkisiyle bir yüzyıl sonra M.Ö.5. yüzyılda İonia'da doğan felsefi düşünüş, doğa felsefesi olarak adlandırıldı.

olan, ama daha çok insan felsefesine ağırlık veren "genel felsefe sistemleri" geliştirildi" (Şenel 1998: 124).

Antik Dönem'de mitolojiden felsefeye geçiş, insanlık tarihi açısından sorgulama sürecinin başlangıcı demektir. Artık tanrılar sorgulanmaya başlanmıştır. Yerleşik Tanrı inancını sorgulaması nedeniyle Sokrates idam edilmiştir. Sorgulayan akıl, felsefeden bilime de geçecektir. Ama bu, bir hayli zaman alacaktır.

2.3.1.3.2. Felsefeden Bilime Geçiş

Felsefi düşüncenin ve bu düşünce biçiminin "sorgulamaya" dayalı olarak ürettiği bilgi türünün ortaya çıkış aşaması tarihsel açıdan yukarıdaki şekilde genel hatlarıyla anlatılabilir. Aslında temelde tamamen insansal arzu, istek, ihtiraslardan ve de insanının en temel iç güdüsel özelliği olan merak duygusundan kaynağını alan felsefi düşünce biçimi daha sonraki dönemlerde belli bir sistematik içinde kendisini geliştirmiş, ontoloji (varlık bilimi), epistemoloji/gnozeoloji (bilgi kuramı yöntem açısından) ve aksiyoloji (değer kuramı) olmak üzere temelde üç bölüm içerisinde insanı, bilmek istediği gerçekliğe ulaştıracak olan "bilgiyi" ve insanın ürettiği değerlerin mahiyetini derinlemesine sorgulamıştır (Arslan 2005: 9).

Buraya kadar olan analiz, bakış açısına bağlı olarak bize mitolojik düşünce biçiminin "duygulara", felsefi düşünce biçimini ise "gerçeklere" yönelik bir irrasyonalite olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Gerçeklere yönelen, salt görünüle yetinmeyip zaman zaman görünenin ötesinde var olduğu düşünülen görünmeyeninin de mahiyetini anlamaya çalışan, bir başka deyişle "hakikatin" peşinde koşan felsefi düşünce biçimi, bilimlere doğurarak gerçeğe yönelik irrasyonalitesini, gerçeğe somut verilerle ulaşmaya çabalayan rasyonaliteye dönüştürmüştür.

İnsanoğlunun günümüze kadar gelen süreç içerisinde geliştirdiği bu düşünsel macera, en nihayetinde çalışmamızın asıl temasını oluşturan bilimlerin doğmasına sebep olmuştur. Felsefi düşünce biçimi, bu düşünce biçiminin ortaya çıkardığı bilgi türü zaman içerisinde çok sayıda bağımsız disiplinlerin gelişmesine, onların gruplara ve alt bölümlere ayrılmalarına kaynaklık etmiştir. İlk başta felsefenin, felsefi bilginin çatısı altına toplanan farklı alanlara ait sorunsallar daha sonrasında, birbirinden bağımsız, belli sınırları ve metodları olan bilim alanlarına, disiplinlere dönüşmüşlerdir.

İlk ve Orta çağlar, tarih, tıp ve hukuk gibi ayrı ve farklı metodlarla incelenmesi gereken konuların varlığını tanımış olmakla birlikte, çağdaş uzmanlaşmaların öncülleri olan birçok araştırma, hiçbir ayırıma gitmeden bilgi elde etme peşinde koşmuşlardır. Eflatun metafizik düşünceden bilinçli olarak kozmolojiye ve toplum kurallarına geçmiştir. Aristo'nun mantık, siyaset, psikoloji ve biyoloji üzerindeki çalışması hep bir tek büyük araştırmanın parçalarını oluşturmaktaydı. "Descartes ve Galileo'nun zamanında bile araştırmacılar kendilerini salt astronom, salt fizikçi, salt

kimyacı, salt matematikçi veya salt filozof olarak düşünmemişlerdir" (Rickman 1992: 8-9). Onlar tüm bilim alanları ve felsefe arasında yakın bağların olduğunu düşünmekteydiler.

Demek ki, son yüzyıllara dek bütün bilgiler "genel felsefe." çatısı altında bir araya gelmekteydi. Bu durum son derece normaldir. Zira, felsefe bütün bilgileri içine alan, olay, nesne ve insanların geçmişini, şimdiki anını, geleceğini derinliğine ve genişliğine bütün açılardan, tümel (külli) olarak ele alıp, irdeleyip incelemektedir (Öktem 1999: 32). Ancak zaman içinde, Rönesans ile birlikte, bilim dallarının yavaş yavaş felsefeden koptuğunu, deney ve gözleme dayalı bir sistematığı olan başlı başına birer disiplin haline gelmeye başladığını görmekteyiz. 16. ve 17. yüzyıllardan başlayarak 19. yüzyıla kadar gelen süreç içerisinde bilim gerçekten çok önemli gelişmeler kaydetti. Başta fizik, kimya, biyoloji ve jeoloji olmak üzere, birbirinden farklı konular, sınırları net bir şekilde belirlenmiş, bilimsel yöntemlere haiz bağımsız disiplinler haline geldiler ve kendilerine ait metodolojileri geliştirdiler (Rickman 1992:10). Daha sonrasında özellikle 19. yüzyılın başından itibaren de, doğa bilimlerinin yanı sıra insana ait olgu, olay ve fenomenlerin incelenip, irdelenebileceği "insan bilimlerinin" olması gerektiği yönündeki metodolojik tartışmalar ortaya atıldı. Uzantıları günümüze kadar süren bu tartışmalar, doğa bilimlerinden farklı bir alan olarak tanımlanan "insan bilimleri", "kültür bilimleri" veya ülkemizdeki yaygın kullanım biçimiyle "sosyal bilimler" in sınırlarını, metodolojisini belirlemeye yönelik bir hayli yol kat etmiştir.

2.4. Matematik ve Matematiğin Bilimsel Alandaki Konumu

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında sosyolojik ve felsefi temelleriyle birlikte, "bilim" in temel mantığını bilgi türleri bağlamını da içerecek biçimde ele alarak irdelemeye çalıştık. Bu bağlamda temel amaçlarımızdan olan sosyal bilim - doğa bilimi mantığını, metodolojisini, metodolojik benzerliklerini ve/veya farklılıklarını belirterek genel hatlarıyla ortaya çıkarmayı amaçladık. Zira kanımızca "iletişim" in bilimsel kimliğini, yapısını, konumunu net bir biçimde ortaya çıkarmak ve sergilemek ancak bu tartışmalar bağlamında mümkün olabilecektir.

Ancak bilimin, bilimsel mantığın irdelenmesi konusunda analizlere, saptamalara ve fikirsel temellere değinirken matematiğin konumunu da ele almak ve genel hatlarıyla değinmek gerekmektedir. Zira matematik de felsefe gibi bilimler üstü bir konumda olmakla birlikte aynı zamanda bilimsel araştırma yapmak için kullanılması zorunlu bir araçtır. Bu bakımdan matematiğin bilimler içindeki konumunu ve önemini vurgulamak gerekmektedir.

Matematiğin bilimsel alandaki konumunu ve yerini değerlendirdiğimizde aslında başlı başına bir bilim olmayıp, bilimler üstü nitelik taşıdığını görmekteyiz. Matematik bilime hizmet verir, bilimi yönlendirir. Matematik olmadan bilimsel araştırma yapmak mümkün değildir. Matematik kendi içinde cebir, aritmetik ve geometri olmak üzere alt ayırımlarla karşımıza gelmektedir.

Matematik kantite, ölçüm, büyüklük - küçüklük alanına yönelen bir uğraştır. Kalite matematiğin uğraş alanı dışında kalır. Kırmızı - yeşil, sıcak - soğuk, haz - acı gibi ayrımlar kalite nitelik ayrımlarıdır. Matematik bu tür ayrımlarla ilgilenmez. Matematik, sıcaklığın veya soğukluğun ne kadar olduğunu, yeşil alanın yüzölçümünün ne olduğunu ele alır. Yani miktarla ilgilenir. Büyüme, küçülme, çoğalma matematiğin inceleme alanına girer.

Matematik ilkeleri insan aklı saptamıştır, belirlemiştir. Bu nedenledir ki, belki de bilim kimliğini alamamıştır. "Doğada var olanın" bilimi yapılabilir düşüncesi göz önünde bulundurulduğunda bu tür bir saptama yapmak mümkün olabilir. Matematiği tanımlar, aksiyomlar, postülatlar oluşturur.

Üçgenin iç açıları toplamının 180° olduğunu insan aklı söyler ve belirler. Doğada kendisel olarak rakam diye bir şey yoktur, doğanın bizzat kendisinde dikkörtgenin iç açılarının toplamının 360° olduğu gerçeğinden söz edemeyiz. Biz doğayı tanıırken belli matematik formüller icat etmek suretiyle ona yöneliriz. Ancak aklımız aracılığı ile icat ettiğimiz formüllerle somut doğayı tanıyabiliriz.

Örneğin doğada düz çizginin hiçbir kalınlığı veya genişliği yoktur. Düz çizgi kavramını biz icat ederek mesafeleri ölçmekte kullanırız. Doğada bizim icat ettiğimiz biçimde tam mükemmel ölçümlü üçgenler, daireler, dikkörtgenler yoktur. Kuşkusuz doğada gördüğümüz nesnelere matematik aksiyomları, postülatları yaratmamızda bize örnek teşkil etmiştir.

Örneğin, ilk insan belki de doğada gördüğü iki ağaç arasında gergin duran sarmaşığa bakarak "düz çizgi" postülasını icat etmiştir.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak şunu söyleyebiliriz ki, matematik, ölçümlerin reel dünyaya uygulanması operasyonudur. Reel dünyanın sonsuzluğu göz önünde bulundurulduğunda matematiğin de sonsuz bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz gibi aksiyomlar, postülatlarla, ideal bir oluşum olarak insanın kurguladığı matematik, reel dünyaya ve topluma uygulanır. Dolayısıyla reel dünyayı ve toplumu anlamak, anlamlandırmak, analiz etmek için matematiğin kendisine ve matematiksel düşünce biçimine çoğu zaman şiddetle ihtiyaç duyarız. Bu bakımdan insanın kendi kurguladığı sistematik bir düşünce biçimi olduğu için matematiği "bilim" olarak değerlendirmeyen düşünce biçiminden yanayız. Ancak matematiğin bilim yapılabilmesi için olmazsa olmaz en önemli araç olduğunu da elbette inkar etmemekteyiz.

Biz matematiği, bilimlere doğuran sistematik düşünce biçimi olmasından dolayı "bilimler üstü" olarak tanımladığımız "felsefe" ile benzer konumda değerlendirmekteyiz. Nasıl ki bilimlerin doğuşunu ve kendilerini geliştirmelerini felsefeden, felsefi düşünce biçiminden ayırmamız mümkün değilse, matematik olmadan

bilim yapmanın da mümkün olmayacağını söylemek sanırız yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan matematik kanımızca en başta da belirttiğimiz üzere "bilimler üstü" bir nitelik atfedilerek değerlendirilmesi gereken sistematik bir bütündür.

3. Bilimsel Zihniyet: Bilimin, Felsefenin, Matematiğin Verilerine Sadık Tutum

Buraya kadar değinilen konuları bütünsel bir bakış açısı ile değerlendirdiğimizde bilim yapabilmek, bilimsel çalışma üretebilmek için temel birkaç kriterin karşımıza çıktığını görmekteyiz: Doğru bilgi, bilim (aslına uygun bilgi), felsefe, matematik. İşte bu temel kriterlerin toplamı aslında "bilimsel zihniyeti" oluşturmaktadır. Bilimsel zihniyete sahip olmayan bir kişinin bilimsel bir çalışma yapabilmesi, bilim insanı olduğunu iddia edebilmesi mümkün değildir. Bilimsel zihniyete sahip olmayan bir kimsenin hurafelere, önyargılara, saplantılara, sübjektiviteye ve aymazlıklara kapılmaması da çok zordur.

Yukarıdaki temel kriterlerin şekillendirdiği bilimsel zihniyetin özelliklerini genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışalım. Bilimsel zihniyetin özelliklerini şu şekilde tanımlamak mümkündür:

Bilimsel zihniyet otoritelerin değişik faktörlere bağlı olarak empoze ettikleri bilgileri körü körüne benimsemez. Örneğin Hristiyan dünyasında, dünyanın sabit güneşin dünya etrafında döndüğü dogmasını herkes kabullenmişti. Otorite öyle buyuruyordu. Ancak bilimsel zihniyete haiz Copernicuslar, Galile'ler otoritenin dogmalarına karşı çıktılar. "Lider böyle diyor ona tabi olmak, inanmak gerekir" tavrı bilimsel zihniyet ile taban tabana zıttır. Doğu toplumlarında otoriteler, karizmalar daha fazla ortaya çıkmıştır. Çünkü Doğu toplumlarındaki savaşı yapı lidere bağımlılık olgusunu geliştirmiştir. Lider aynı zamanda hakikatin, bilginin, doğrunun otoritesi olarak görülmüştür. Otoriteye bağlı bilgilenme köle ruhları doğurur. Oysa bilimsel zihniyet özgür araştırmanın, bağımsız, entelektüel yapının gelişmesine yol açar. Bilimsel zihniyette tek otorite akıl ve deneylerin getirdiği bilgidir.

Bilimsel zihniyette "pozitif" bakış açısı ön plandadır. Zira bilimsel düşünce esas itibariyle pozitiftir. Somut olanla ilgilenir, somut yöntemlerle somutun bilgisini öğrenir. Gizemler, doğa üstü güçler, cadılar, cinler, pozitif alan dışında kalmaktadır. Bilimselliğin içinde pozitiflik mevcuttur. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, pozitif olmak mutlaka "pozitivist" olmayı içermez. Manevi alanda, değerler dünyasında pozitive dışı olgular olabilir. Salt, katı pozitivist zihniyet ahlaki ve inanç boyutuna ilişkin değerleri yadsıyarak realite dışına çıkar ki, bizce bilimselliği tartışılır. Bilimi salt pozitivist düşünceye dayandırmak, özellikle sosyal bilimler alanında aslında bilimsel körlüğe saplanmaktır. İnsana ait verilerin, olguların, fenomenlerin incelendiği, irdelendiği sosyal bilimler karmaşık bir yapı ile karşı karşıyadır. Sosyal bilimlerin inceleme alanı olan toplumsal doku, insansal değerler, manevi öğeler, soyut düşünceye ait tüm veriler ile somut olarak gözlemlenebilecek, ölçülebilecek, deneylenebilecek verilerin neredeyse iç içe geçmiş örgüsü halinde karşımıza çık-

maktadır. Bu bakımdan sosyal bilimler alanından herhangi biri ile uğraşmak, suyun kaç derecede kaynadığını saptamak kadar net bir inceleme şansı vermez. Daha karmaşık, daha fazla soyut öğeleri içeren, zamana, çağa, içinde yaşanılan toplumun değerlerine göre değişkenlik gösteren bir dizi karmaşıklığı da hesaba katmayı gerektirir.

Daha önce de yer yer belirttiğimiz üzere bilim yaparken, metodoloji bağlamında pozitivistliği tamamen reddetme yanlışlığı içinde değiliz. Ama sosyal bilimler alanında daha dikkatli ve ölçülü bir pozitivist yaklaşımın, insanın kaçınılmaz olan manevi öğelerini en azından birer bilimsel olgu şeklinde ele alan, dikkatinden kaçırmayan bir zihniyetin gerçek bilimsel zihniyeti inşa edeceği kanısını taşımaktayız.

Bilimsel zihniyetin önemli kriterlerinden bir başkası da şüphesiz determinizme olan saygıdır. Bilim, olaylara ilişkin genel - geçer kanunları bulmayı hedefler. Bilimsel zihniyet, doğanın somut yapısının, her zaman aynı şekilde işleyen genel-geçer kuralların mevcudiyetinin farkındadır. Doğal olaylar elbette ki, hurafelerle açıklanamaz. Doğada kuralların, kanunların olmasına determinizm denmektedir. Sebep - sonuç ilişkisi (nedensellik), zaman, mekan, yerçekimi vs. gibi kurallar determinizmin içeriğini oluşturur. Bu kurallar varoluşun mutlak ve zorunlu yapı tarzlarıdır. Determinizme saygı ve onu kabul etmek akılcılıktır; reddetmek ise irrasyoneliteye, mantıksızlığa, bilinç dışılığa kendini kaptırmaktır.

Bilimsel zihniyet eleştirel bir bakış açısı içerisindedir. Bilgi edinmek zor ve zahmetli bir süreçtir. Bu nedenle bilgi edinme sürecindeki insan kendine doğru, hakikate uygun gibi görünen her gerçeği hakikatmiş gibi kabullenemez. Üzerinde yoğun uğraşlar verir, çelişkileri giderir, ancak o zaman gerçek hakikate dönüşür. Bu süreci yaşayan bilim insanı bir anlamda kuşkucu bir tavır takınmak durumundadır. Ancak bu kuşku bilimsel olmak zorundadır. Kuşkuculuk, inkarcılığa kadar uzanan patolojik bir yapı oluşturmamalıdır. Kuşkuculuğa kendisini kaptıran kişi bilime inanmaz, o sadece kendini tanır, kendine saygı gösterir. Bilimsel zihniyete sahip kişi ise kendinden kuşku duyarak sübjektif yargılardan uzaklaşmak ister. Bilimsel zihniyetin insanı bilimden değil kendi sübjektivitesinden şüphelenir. Değer yargılarından arınmaya çabalar. Bilimsel zihniyetin insanı özellikle önyargılarından kuşkulananak bilgi edinme sürecine girmeyi hedefler.

Bilimsel zihniyetin insanı bulunan ve söylenen, ifade edilen doğrulardan korkmaz. Örneğin bizim toplumumuzda yaygın bir anlayış vardır: "Dediğin doğru ama bunu söylersen kıyamet kopar". Sokaktaki sıradan insandan aydınımıza, bilim insanlarımıza kadar bir virüs gibi sirayet etmiş bu anlayış çoğu zaman toplumsal aydınlanmamızın ve ilerlememizin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki, gerekiyorsa kıyamet koparsa kopsun, çünkü en büyük değer bilginin getirdiği hakikattir.

Bilimsel zihniyetin insanı hakikat aşığıdır. O hakikate asla ihanet etmez. O

halde bilimsel zihniyet ihaneti kaldırır, ahlak ve dürüstlüğü getirir. İnsanı ve dolayısıyla toplumları gerçekten ahlaklı ve dürüst yapacak temel kriter bilimsel zihniyetin gelişmesidir. Aksi taktirde ne yapılırsa yapılsın etik değerlerin toplumsal düzlemde yeterince gelişemediğini görürüz.

Bütün bunlara ilaveten bilimsel zihniyet alçakgönüllülüğü getirir. Bilginin görkemliliği ve sonsuzluğun bilincine varan insan alçakgönüllü olacaktır, herkesi tanıyarak onlara sevgi verecektir. Kısacası insanların etik değerler üzerine inşa edilmiş, sevgi ve saygının hakim olduğu bir toplum inşa etmeleri ancak bilimsel zihniyetin layıkıyla bir toplumda yerleşmesine bağlıdır. Sanırsız bu açıdan bakarak kendi toplumumuzdaki sorunsalları da sosyal bilimci kimliği ile daha sağlıklı değerlendirmek mümkün olacaktır.

4. Sonuç: İletişim, Bilimsellik ve Bilimsel Zihniyet

Makalemizin başlarında da belirttiğimiz gibi, bu çalışmadaki amacımız "iletişim bilimleri bağlamında" bilim ve bilimsel zihniyetle iletişim olgusu arasındaki bağ ve önemi vurgulamaya çalışmaktır. İletişimi bilimsel temellere dayandırabilmek için bilimin ne olduğu, neler getirdiği, nasıl bir yaklaşım ve zihniyet sağladığı ele alınmalıdır.

Bu çalışmadaki bir başka sorunsalımız yukarıdaki bölümler ve bölümlemeler içerisinde "doğa bilimlerinin" "sosyal bilimlerden" alan, mahiyet gibi farklılıklarından dolayı metodolojik farklılıklarına dair tartışmaların mümkün olduğunca ortaya konulması ve de yeni bir insan bilimi ya da sosyal bilim olarak son yıllarda kabul görmeye başlayan "iletişimin" ne tür bir disiplin olduğu, bilimselliğini nereden aldığı gibi sorunsalları irdelemektir.

Çalışmamızda önce bilimin, bilimsel zihniyetin genel bir panoramasını çizmeye çalıştık. Antik Yunan'da gelişen felsefi düşüncenin bünyesinden çıkarak kendisini zaman içerisinde sınırlarıyla ve metodolojik kurgusuyla tanımlamış doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin genel özelliklerinden, bakış açılarının farklılık ve benzerliklerinden genel hatlarıyla söz etmeye çalıştık. Amacımız, ülkemizde yaygın paradigma olarak benimsenmiş pozitivist bakış açısının belirlediği mantık dışında bir pencere açarak, bilimi tanımlamaya çabalamak, doğa bilimi ve sosyal bilim alanlarının metodolojik farklılıklarının altını çizmekti. Kanımıza göre ancak böyle bir tanımlamadan sonra dünyada ve de ülkemizde son derece yeni bir alan olan "iletişimin" bilimsel arenada nasıl bir konumda olduğunun sorgulanması mümkün olacaktır.

Nedir iletişim? İletişim bilim midir? Bilim ise ne tür bir bilimdir? Bu bağlamda kuramsal temelleri ülkemizde yeterince irdelenmiş midir? Salt, başlı başına bir bilim olarak tanımlanmazsa değerinden çok şey kaybeder, saygınlığını yitirir mi? Her bilimsel çalışma yapılan alan bizatihi "bilim" olarak tanımlanmak zorunda mıdır? İnterdisipliner olmaktan ne anlaşılmaktadır? vs. Bu gibi onlarca, yüzlerce soru ve sorunsal üretmek mümkündür.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, iletişimin bilim olup olmadığı yönündeki tartışmada bilime bakış tarzı, bilimden ne anlaşıldığı ve paradigmlar önem taşımaktadır. Antik Yunan'dan günümüze bilim üzerinde değişik yaklaşımları görmekteyiz. Tümel-tekil, evrensel(genel) - tekil ilişkileri içerisinde bilimi tanımlama eğilim ve çatışmaları epistemoloji alanında hep varolmuştur. Bilimsel bilginin ne olduğu, elde etme süreç ve mantığının özellikleri epistemolojinin ve de sosyolojinin gündemini hep işgal etmiştir; işgal etmeye de devam edecektir. Farklı bakış açılarının olması, böylelikle farklı bilim anlayışlarının ortaya çıkması son derece doğaldır.

Bizim kanımıza göre daha önce de belirttiğimiz gibi bilgi elde etmek, deneyi de içeren mantıksal - rasyonel bir işlem ve süreçtir. Ve böyle olduğu için her genel kavram, öncelikle empirik bir içeriği olsun olmasın, rasyonel yoldan inşa edilmiş bir yapı görünümündedir. Ne var ki, bildiğimiz üzere, özellikle bilimlerde, bir genel kavramın empirik bir içeriğe sahip olması gerekir. Bir genel kavramı empirik yoldan oluşturmak için ise, tekillerde ortak olan yönleri tek tek tespit etmek ve bunları soyutlama yoluyla bir araya toplayıp bir ortak nitelik olarak o sınıfın tüm bireyleri, o sınıf içerisinde yer alan tüm tekiller için geçerli kılmak gerekir (Özlem 1999: 87). Tümel, evrenseli zihinde düşünmeden herhangi bir bilgi faaliyeti gerçekleşemez.

Örneğin doğa bilminde yerçekimi kanunu belli bir elma ağacından düşen elmanın serencamını dikkate almaz. Genel olarak cisimlerin düşüş kanununu, fizik bilimi içerisinde irdeler. Belli bir ağaçtan düşen elma tekildir, diğer "tekil" elmalar da aynı koşullarda ve aynı konumdaysa, yani düşüyorsa ve bu durum tüm zamanlar için geçerli ise ortada bilimsel bir hakikat vardır. Psikoloji, Ali'den Veli'den, Ayşe'den, yani tekillerden davranış örnekleri alır, gözlemler; sonra genel olarak heyecan, tutku, kapris gibi durumların genel özelliklerini "tümler", saptar ve diğer Ayşe'leri, Veli'leri, Ali'leri tümel, genel psikoloji kanunlarına göre inceleme alanı içerisine koyar.

Socrates - Platon - Aristoteles geleneğine dayanan yukarıdaki eğilim rasyonalist bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Mistik, metafizik ve idealist yaklaşımların tutumu kuşkusuz çok farklı olacaktır. "Kim haklıdır?" diye bir soru sormuyoruz, çünkü biliyoruz ki felsefe ve sosyolojide farklı bakış açıları, paradigmlar düşünce tarihini etkilemiştir.

Hukuk ve tıbbın da bilim olup olmadığı sorgulanmaktadır. Kimilerine göre tıp da, hukuk da teknik konumda olan uygulama alanlarıdır. Hukuk bilimselliğini felsefeden ve sosyoloji, tarih, iktisat gibi bilimlerden almaktadır. Felsefeye ve bu bilim dallarına dayanmadığı taktirde, hukuk kaba gücün iradesinden ibaret kalır.

Tıp ise bilimselliğini biyoloji, kimya, fizik gibi bilimlerinden alarak teşhis ve tedavi yöntemleri geliştiren teknik bir yapıya sahiptir. Doğa bilimlerinin getirdiği bilimsel verilere dayanmayan tabiplik bir anlamda "üfürükçülüktür".

Tıp ve hukukun teknik olarak görülmesi, bu tür bir bakış açısı veya paradigma onların küçümsenmesi anlamına gelmez. Gerek tıp, gerek hukuk teknik olarak kabul

edilmiş olsalar bile, insan açısından son derecede öneme haizdirler.

İletişim de bir yönüyle tıpkı tıp ve hukuk gibidir. Bu yüzden tartışmasız bir şekilde bilimsel verilere dayanmalıdır. İletişim teknolojisinde yukarıda ele almış olduğumuz doğa bilimlerinin ve matematiğin verileri mevcuttur.

İletişimin can damarında, gene yukarıda ele aldığımız sosyal bilimlerin verileri yatmaktadır. İletişim, sosyoloji, sosyal psikoloji, dilbilim, ekonomi, siyaset, tarih vb. ve felsefe alanlarını da barındıran bir disiplindir. Dolayısıyla iletişim araştırmalarının alanı, herhangi bir toplumsal alanla, disiplinle ya da bir disiplin içindeki özel uzmanlık alanlarıyla sınırlı değildir (Tekinalp ve Uzun 2004: 4). Çünkü iletişimin hedef kitlesi sosyal bir olgudur. Hedef kitle de sosyal olgudur, mesajı ileten de... O halde iletişimci sosyal olguyu tüm boyutlarıyla bilecektir. Sosyal psikoloji, genel psikoloji, sosyoloji, tarih, hukuk, iktisat, uluslararası ilişkiler bilmeyen, dilbilimi, sanat ve edebiyatla uğraşmayan iletişimci eksik konumdadır. Ama kimi az uğraşır kimi çok... Önemli olan iletişim öğreniminde, teknik ve teknolojiyi aşarak çok yönlü bilimselliği ön plana çıkarmaktır (Zillioğlu 2003). İletişim eğitiminde bilim ve felsefe, teknik ve teknolojinin önüne geçtiği taktirde, sorumluluk bilincine ulaşan iletişimciler ülke genelindeki bir çok sıkıntı ve sorunların çözümünde katkı da sağlayabilirler.

İletişim bilimsel temellerle birlikte sanat olgusunu da içermektedir. Bu nedendir ki iletişim sanattır denilmektedir. Böyle bir değerlendirmeye katılmamak kuşkusuz olanaksızdır. Sanat olunca da estetik gündeme gelir. Bilindiği gibi estetik, felsefenin aksiyoloji bölümünde yer almaktadır. O halde, uygulamalı sanatla birlikte, kuramsal estetiği içeren felsefeye de iletişim öğreniminde ve araştırmalarında yer verilecektir.

Ve nihayet iletişim, dürüst, ahlaklı, insan onuruna yakışan, çağdaş, yararlı bilgi aktarma işleviyle yükümlüdür. Yukarıda sözünü ettiğimiz bilimsel zihniyetin getirdiği ahlaksal sorumluluk böyle bir tutumu zorunlu kılmaktadır. O halde bilimsel bilgiye dayalı bilgi aktarımı içeren iletişim hakikati, doğruyu, güzeli ve ahlaklı gündeme getirecektir. Sosyal bilimlere ilişkin bilimsel bilgiyi öğrenmek ve aktarmak bilimsel zihniyeti de özümsemek demektir.

Hakikati gündeme getirme aydın sorumluluğudur. Aydın sorumluluğunun bilincinde olma bilimsel zihniyetin tezahürüdür. İletişim alanında çalışan birinin de sırf teknikle, yani sadece doğa bilimlerinin uzantısı olan alanın sofistike yöntemleri kullanmak suretiyle, kitleleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi yanlış olacaktır. Aydın sorumluluğu aynı zamanda ahlaksal bir sorumluluktur. Ahlaksal sorumluluk felsefenin etik boyutu içerisinde değerlendirilmektedir. Bu durumda bir kez daha belirtmek gerekir ki, iletişim eğitiminde ve araştırmalarında felsefenin yeri olacaktır, çünkü etik değer de felsefenin aksiyoloji bölümü içerisinde yer almaktadır.

Sonuç olarak ve son söz olarak iletişim hem bilimsel hem de felsefi temellere oturtulmalıdır. Aksi taktirde, özellikle bilimsel temellere oturtulmayan iletişim olgusu, basit bir mesaj aktarma tekniğinden ibaret kalacaktır.

Kaynakça

Akarasu, Bedia (1985). **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yayınları.

Altunışık, R. R.C. v.d. (2004). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. İstanbul: Sakarya Kitabevi.

Aral, Vecdi (1999). **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**. İstanbul: İ.Ü.Hukuk Fakültesi Yayını.

Arslan, Ahmet (2005). **Felsefeye Giriş**. Ankara: Adres Yayınları.

Bolay, Süleyman Hayri (1999). **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**. (8. Baskı), İstanbul: Akçağ Yayınları.

Can, Cahit (2002). **Habermas, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar**. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar (2002). **Öteki Kuram**. Ankara: Erk Yayınları.

Erdoğan, İrfan (2003). **Pozitivist Metodoloji**. Ankara: Erk Yayınevi.

Giddens, Anthony (2000). **Sosyoloji**. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, Anthony (1994). **Sosyoloji- Eleştirel Bir Yaklaşım**. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Gulbenkian Komisyonu- **Sosyal Bilimleri Açın**. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Habermas, Jürgen (1998). **Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine**. Çev., Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Hume, David (1961). **A Treatise of Human Nature "On Knowledge"**. New York: Dolphin Books.

İşler, Ertuğrul (2004). **Andre Gide'i Mitlerle Okumak**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karagöz, Öztürk Emel (2003). **Max Weber'de Anlayış Sosyolojisi ve Din Olgusu**. İstanbul: Derin Yayınevi.

Mayor, Federico (1995). "Augusto Forti." **Bilim ve İktidar**. Ankara: Tübitak.

Özlem, Doğan (1999). **Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayırımının Dünü ve Bugünü Üzerine, Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Özlem, Doğan (2000). **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Özlem, Doğan (1999). **Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji**. İstanbul: Küyerel Yayınları.
- Öktem, Niyazi ve Ahmet Ulvi Türkbağ (2001). **Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet**. İstanbul: Der Yayınevi.
- Rickman H.P., (1992). **Anlama ve İnsanbilimleri**. Çev., Mehmet Dağ. Ankara.
- Sartre, Jean Paul (1993). **Varoluşçuluk**. Çev., Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları.
- Şenel, Aleaddin (1998). **Siyasal Düşünceler Tarihi**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Tekinalp, Şermin ve Ruhdan Uzun (2004). **İletişim Araştırmaları ve Kuramları**. İstanbul: Derin Yayınları.
- Topuz, Hıfzı (1989). **Basında Tekelleşme**. İstanbul: İLAD.
- Weber, Max (1994). **Max Weber's Comparative -Historical Sociology**. Great Britain: Polity Press.
- Zillioğlu, Merih (2003). **İletişim Nedir?** İstanbul: Cem Yayınevi.

